

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Ievos Vaitkūnaitės

V kurso, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės

studijų šakos studentės

Magistro darbas

Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu teisinis reguliavimas

Vadovė: lekt. dr. Renata Vaišvilienė

Recenzentė: lekt. dr. Nika Bruskinė

Vilnius

2018

TURINYS

SANTRUMPŲ SAŖAŠAS	3
IŽANGA	5
1 KULTŪROS VERTYBĖS IR GINKLUOTO KONFLIKTO SAMPRATA	10
1.1 Tarptautinėse konvencijose įtvirtinta kultūros vertybės samprata	10
1.2 Konkuruojantys požiūriai į kultūros vertybės sampratą: kultūrinis nacionalizmas ir kultūrinis internacionalizmas	16
1.3 GINKLUOTO KONFLIKTO SAMPRATA.....	19
1.3.1 Tarptautinis ginkluotas konfliktas.....	19
1.3.2 Netarptautinis ginkluotas konfliktas	22
2 KULTŪROS VERTYBIŲ APSAUGOS REGLAMENTAVIMAS PAGAL 1954 M. HAGOS KONVENCIJĄ, 1954 M. HAGOS KONVENCIJOS II PROTOKOLĄ BEI 1949 M. ŽENEVOS KONVENCIJŲ I IR II PROTOKOLUS	25
2.1 Bendrosios apsaugos koncepcija.....	25
2.2 Specialioji ir sustiprinta apsauga.....	27
2.3 Draudimas imtis karinių veiksmų prieš kultūros vertybes ir neišvengiamos karinės būtinybės doktrina	31
2.4 Teisinės pasekmės už kultūros vertybių apsaugą reglamentuojančių normų nesilaikymą.....	34
3 KULTŪROS VERTYBIŲ APSAUGOS PRIEMONĖS GINKLUOTO KONFLIKTO METU	37
3.1 Kultūros vertybių ženklavimas	37
3.2 Kultūros vertybių transportavimas ir restitucija.....	39
3.3 Instituciniai mechanizmai	43
3.4 Tarptautiniai baudžiamieji tribunolai, kaip teisės ginti kultūros vertybes priemonė.....	46
4 TARPTAUTINIO TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI KULTŪROS VERTYBIŲ APSAUGOS SRITYJE	51
4.1 Kultūros vertybių vagystės, nelegalus gabenimas ir neteisėta prekyba kultūros vertybėmis ginkluoto konflikto metu	51

4.2	Nevalstybinių subjektų radikalizmas: subjektiškumo ir atsakomybės pagal tarptautinę teisę problematika	53
4.3	Teisinio reguliavimo efektyvumas	56
	IŠVADOS	59
	ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	61
	SANTRAUKA	68
	SUMMARY	69

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

1949 m. Ženevos konvencijų I protokolas	1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas).
1949 m. Ženevos konvencijų II protokolas	1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolas).
1954 m. Hagos konvencija	UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija.
1954 m. Hagos konvencijos I protokolas	1954 m. Hagos konvencijos „Dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu“ Pirmasis protokolas.
1954 m. Hagos konvencijos II protokolas	1954 m. Hagos konvencijos „Dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu“ Antrasis protokolas.
1970 UNESCO konvencija	1970 UNESCO nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvencija.
1995 m. UNIDROIT konvencija	UNIDROIT konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų.
angl. k.	anglų kalba.
Bendrasis 2 straipsnis	keturių 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų bendrasis 2 straipsnis.
Bendrasis 3 straipsnis	keturių 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų bendrasis 3 straipsnis.
d.	dalis.
ISIS	Islamo valstybė.
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos.
JLIA	Jugoslavijos liaudies išsivadavimo armija.
Komitetas	1954 m. Hagos konvencijos II protokolu įsteigtas Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu komitetas.
para.	paragrafas.
punkt.	punktas.
Registras	Tarptautinis specialiai saugomų kultūros vertybių registras.

Romos statusas	Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statusas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui.
str.	straipsnis.
Taisyklės	Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto atveju konvencijos vykdymo taisyklės.
TBT	Tarptautinis baudžiamasis teismas.
t.y.	tai yra.
TBTJ	Tarptautinis baudžiamasis tribunolas asmenims, atsakingiems už rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, padarytus buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 metų, persekioti ir teisti.
TBTJ Statutas	Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai statusas, patvirtintas 1993 m. gegužės 25 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 827.
TMSK	Tarptautinis mėlynojo skydo komitetas.
TRKRPJ	Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pusmėnulio Judėjimas.
TRKK	Tarptautinis raudonojo kryžiaus komitetas.
UNESCO	Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacija.
v.	<i>versus</i> .

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Karai ir konfliktai tarp dviejų ar daugiau konkuruojančių pusių visada laikytini rimta grėsme tose teritorijose esančioms kultūros vertybėms. Ši grėsmė pasireiškia didėjančiu įvairių konfliktų skaičiumi, apimančiu ne tik atakas prieš civilius, bet ir civilinius objektus, ypač istorinius paminklus. Vandalizmo aktai nukreipti prieš tokius objektus ar jų sunaikinimas yra itin būdingas reiškinys ginkluotų konfliktų metu, nes kultūros vertybės kartu simbolizuoja priešingos šalies kultūrinę tapatybę ir istoriją. Žinoma, bet kokio ginkluoto konflikto metu prioritetas teikiamas civilių apsaugai, tačiau kultūros vertybių apsauga negali būti laikoma antraeile problema. Kultūros vertybių niokojimas vykstant ginkluotiems konfliktams veda prie per ilgus amžius susiformavusio ir nepakeičiamo kultūrinio paveldo netekimo, galinčiu tapti katalizatoriumi platesnio masto kariniams veiksams.

Nors kultūros vertybių apsaugos taisyklės ginkluoto konflikto metu yra pakankamai nusistovėjusios tarptautinėse sutartyse, jos toli gražu nėra sistemingai taikomos. Dėl šios priežasties, kultūros vertybių apsauga vis dažniau sulaukia tarptautinės bendruomenės susidomėjimo. Klausimų, susijusių su kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu apimtimi bei efektyvumu, aktualumas nėra ginčytinas. Tai pagrindžia aktyvi tarptautinių organizacijų veikla, kovojant už kultūros vertybių apsaugą, didėjantis dvišalių ir daugiašalių tarptautinių sutarčių skaičius, kurios vis labiau vystosi ir reguliuoja kultūros vertybių importą, eksportą, o pastaruoju metu ir restituciją. Temos aktualumą rodo ir tai, jog 2016 m. Tarptautinis baudžiamasis teismas (toliau – TBT) išnagrinėjo savo pirmąją bylą dėl kultūros vertybių naikavimo netarptautinio ginkluoto konflikto metu¹.

Būtina paminėti, jog Lietuva yra priėmusi tarptautinius įsipareigojimus pagal šiame darbe nagrinėjamas tarptautinės teisės sutartis. Kultūros vertybių apsaugos svarba Lietuvoje pastebima iš aktyvios valstybinių institucijų veiklos šioje srityje. Dar 2006 m. įgyvendinant UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvenciją (toliau – 1954 m. Hagos konvencija)² ir 1954 m. Hagos konvencijos „Dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu“ Antrąjį protokolą (toliau – 1954 m. Hagos

¹ Tarptautinis baudžiamasis teismas. 2016 m. rugsėjo 27 d. sprendimas. *Prokuroras v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi*, Nr. ICC-01/12-01/15 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 5 d.] Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_07244.PDF>.

² UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806.

konvencijos II protokolą)³ Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino „Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programą“⁴. Pagal šią programą Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino „Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos įgyvendinimo priemonių planą“⁵, kuriuo vadovaujantis toliau plėtojamas kultūros vertybių apsaugos ginkluotų konfliktų metu teisinis reguliavimas. Kitas, itin reikšmingas pasiekimas – sustiprintos apsaugos ginkluoto konflikto metu statuso suteikimas Kernavės archeologinei vietai. Darbas turėtų būti reikšmingas Lietuvos praktikai, nes jame nustatomos fundamentalios kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu taikymo gairės. Tai turėtų padėti suprasti, kokiais tarptautiniais teisės šaltiniais ir kaip vadovautis. Taip pat darbe pateikta analizė turėtų būti reikšminga ir su teisės doktrinos, susijusios su kultūros vertybių apsaugos teisiniu reguliavimu, stoka susiduriantiems Lietuvos teisėjams bei už kultūros vertybių apsaugą atsakingoms institucijoms.

Darbo objektas. Tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai yra nulemti darbo temos, kuriuos siekiama išsamiai išnagrinėti atliekamu tyrimu. Analizuojant pasirinktą temą, keliami tokie su kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu teisiniu reguliavimu susiję klausimai: ar skirtinguose tarptautinės teisės šaltiniuose įtvirtinta kultūros vertybės samprata yra vienodai apibrėžiama? Kaip tarptautinės humanitarinės teisės šaltiniuose reglamentuojama kultūros vertybių apsauga ir kokios šios apsaugos taikymo išimtys? Kaip yra sprendžiami tarptautinės baudžiamosios atsakomybės klausimai už kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu pažeidimus? Kokie yra tarptautinio teisinio reguliavimo probleminiai aspektai šioje srityje? Darbo tyrimo objektas, remiantis šiais probleminiais klausimais, yra kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu teisinis reguliavimas.

Darbo uždaviniai. Siekiant išanalizuoti darbo objektą, keliami tokie uždaviniai:

- Išanalizuoti kultūros vertybės sampratą ir doktrinoje pateikiamas jos sampratos teorijas.
- Ištirti kultūros vertybių apsaugos tarptautinį teisinį reguliavimą.
- Išnagrinėti skirtingų lygių apsaugą, kuri užtikrinama kultūros vertybėms ginkluoto konflikto metu ir nustatyti pagrindinius veiksnius, keliančius grėsmę kultūros vertybių saugumui ginkluotų konfliktų metu.

³ 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Antrasis protokolai. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-478.

⁴ Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programa. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 44-1587.

⁵ Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos įgyvendinimo priemonių planas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 95-3732.

- Išanalizuoti tarptautinės teisės aktais įtvirtintas kultūros vertybių apsaugai skirtas priemonės ir nustatyti efektyviausias iš jų.
- Ištirti tarptautinio teisinio reguliavimo probleminius aspektus kultūros vertybių apsaugos srityje ir įvertinti, ar nagrinėjamas teisinis reguliavimas yra pakankamas kultūros vertybių apsaugai ginkluotų konfliktų metu.

Darbo tikslas. Analizuoti kultūros vertybių apsaugą ginkluoto konflikto metu, įvertinant ir atskleidžiant praktikoje pasitaikančius probleminius šios apsaugos aspektus.

Tyrimo metodai. Darbo objektas tiriamas ir iškeltų uždavinių siekiama naudojant šiuos metodus: lyginamąjį, sisteminių, lingvistinį, kritinį. Lyginamasis metodas naudojamas analizuojant skirtinguose tarptautinės teisės šaltiniuose pateikiamą kultūros vertybės sampratą ir palyginant ją su atskirų teisės mokslininkų pateikiama pozicija. Minėtuoju metodu palyginamas tarptautinių konvencijų originalus tekstas ir jų vertimas į lietuvių kalbą. Sisteminis metodas pasitelktas apibrėžiant atskiras kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu priemones, taip pat išskiriant aktualią tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisprudenciją, atspindint pagrindinius argumentus. Lingvistinio metodo pagalba nagrinėjamas pagrindinių tarptautinės teisės šaltinių turinys bei darbui aktualių sąvokų reikšmė. Kritiniu metodu atskleidžiami probleminiai kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu veikimo principai.

Šaltiniai. Svarbiausi darbe naudojami šaltiniai – tarptautinės teisės konvencijos, kurių kontekste nagrinėjamas kultūros vertybių apsaugos ginkluotų konfliktų metu teisinis reguliavimas, tai: 1954 m. Hagos konvencija, 1954 m. Hagos konvencijos „Dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu“ Pirmasis protokolas (toliau – 1954 m. Hagos konvencijos I protokolas)⁶, 1954 m. Hagos konvencijos II protokolas, 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas) (toliau – 1949 m. Ženevos konvencijų I protokolas)⁷, 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolas) (toliau – 1949 m. Ženevos konvencijų II protokolas)⁸. Be minėtųjų tarptautinės humanitarinės teisės konvencijų kultūros vertybės sampratą detaliam reglamentuoja 1970 UNESCO nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo

⁶ 1954 metų Hagos konvencijos „Dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu“ Pirmasis protokolas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806.

⁷ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1909.

⁸ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolas). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1910.

priemonių konvencija (toliau – 1970 UNESCO konvencija)⁹ ir UNIDROIT konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų (toliau – 1995 m. UNIDROIT konvencija)¹⁰. Darbui itin reikšmingi Tarptautinio baudžiamojo tribunolo asmenims, atsakingiems už rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, padarytus buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 metų, persekioti ir teisti (toliau – TBTJ) ir TBT sprendimai, suformulavę precedentus baudžiamosios atsakomybės už kultūros vertybių niokojimą ginkluoto konflikto metu klausimais.

Darbe remiamasi ir doktriniais šaltiniais. Svarbiausi iš jų: 1954 m. Hagos konvencijos apžvalga¹¹, 1949 m. Ženevos konvencijų papildomų protokolų komentaras¹² taip pat Dieter Fleck „*The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*“¹³. Be to tyrimui naudoti tarptautinių organizacijų parengti vadovai ir žinynai apie kultūros vertybių apsaugai keliamus iššūkius: „*Protection of Cultural Property Military Manual*“¹⁴, „*Protecting Cultural Heritage: an Imperative for Humanity*“¹⁵, „*Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*“¹⁶.

Temos originalumas. Kultūros vertybių ginkluoto konflikto metu apsaugos tema nėra išsamiai ištirta Lietuvos teisės moksle. Vileno Vadapalo knygoje „Tarptautinė teisė“¹⁷ ir Petro Algirdo Čiočio knygoje „Tarptautinė humanitarinė teisė“¹⁸ pateikiama konceptuali kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu apžvalga. Darbo tyrimo objektui aktualūs ginkluoto konflikto sampratos aspektai analizuojami Justino Žilinsko vadovėlyje „Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė I dalis. Pagrindai.

⁹ 1970 UNESCO nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2807.

¹⁰ UNIDROIT konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 8-139.

¹¹ BOYLAN, J. P. *Review of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (The Hague Convention of 1954)* [interaktyvus]. UNESCO, 1993 [žiūrėta 2018 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001001/100159eo.pdf>> .

¹² SANDOZ, Y., et al. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Geneva: Martinus Nijhoff Publishers, 1987.

¹³ FLECK, D. *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford: Oxford University press. 1999.

¹⁴ O'KEEFE, R., et al. *Protection of Cultural Property Military Manual* [interaktyvus]. France: UNESCO, 2016 [žiūrėta 2018 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002466/246633e.pdf>>.

¹⁵ INTERPOL, UNESCO IR UNODC. *Protecting Cultural Heritage: an Imperative for Humanity* [interaktyvus]. United Nations, 2016 [žiūrėta 2018 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.italy.un.esteri.it/rappresentanza_onu/resource/doc/2016/09/protect.pdf>.

¹⁶ DUTLI, M. T. *Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* [interaktyvus]. Switzerland: International Committee of the Red Cross, 2002, p. 71-77 [žiūrėta 2018 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.icrc.org/en/download/file/.../cultural-property-report-icrc_002_0805.pdf>.

¹⁷ VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006.

¹⁸ ČIOČYS, P. A. *Tarptautinė humanitarinė teisė*. Vilnius: Generolo J. Žemaičio Lietuvos karo akademijos leidybos centras, 2002.

Karo aukų apsauga. Atsakomybė.”¹⁹ bei jo straipsnyje „Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose“²⁰. Lietuvos teisės doktrinoje deramo dėmesio dar nėra sulaukusi 1970 UNESCO ir 1995 m. UNIDROIT konvencijos. O per pastaruosius penkerius metus nebuvo apginta magistro darbų šio mokslinio tyrimo tema.

Užsienio teisės doktrinoje kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu teisinis reguliavimas yra pakankamai plačiai nagrinėjamas. Vertinant mokslinės problemos ištirtumo lygį, be anksčiau išvardytų šaltinių, galima paminėti John Henry Merryman publikuotą straipsnį, kuriame jis išdėsto dvi kultūros vertybės sampratos teorijas²¹. Profesorius Craig Forrest tiria karinės būtinybės doktriną, kuri laikytina viena iš kontroversiškesnių problemų įteisinančių pagrindą atakuoti kultūros vertybes karinių operacijų metu²². Darbe pateikiamoms išvadoms reikšmingą įtaką turi ir autoritetingas Profesorius Roger O’Keefe²³, kuris pateikia išsamią tarptautinės teisės aktų skirtų kultūros vertybių apsaugai analizę.

Darbas gali būti reikšmingas tarptautinės teisės teorijai, nes jame susisteminta skirtingose tarptautinės teisės konvencijose įtvirtinta bendrosios, specialiosios ir sustiprintos kultūros vertybių apsaugos koncepcijos. Šiuo darbu išgryninamos konkrečios kultūros vertybių apsaugos teisinės priemonės, nagrinėjant mažiau ištirtus šių vertybių restitucijos klausimus bei TBTJ ir TBT plėtojamą jurisprudenciją. Tyrimas gali papildyti esamą teisės doktriną apibendrinamas nevalstybinių subjektų atsakomybės klausimus už kultūros vertybių niokojimą bei atskleidamas nelegalaus kultūros vertybių gabenimo praktinį veikimą ir keliamas problemas.

¹⁹ ŽILINSKAS, J. *Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė I dalis. Pagrindai. Karo aukų apsauga. Atsakomybė*: vadovėlis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2016.

²⁰ ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 104, Nr. 2, p. 91-100.

²¹ MERRYMAN J. H. Two ways of thinking about cultural property. *The American journal of international law*, 1986, t. 80, Nr. 4, p. 831-853.

²² FORREST, C. J. S. The Doctrine of Military Necessity and the Protection of Cultural Property During Armed Conflicts [interaktyvus]. *California Western International Law Journal*, 2007, t. 37, Nr. 2, p. 177-219 [žiūrėta 2018 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://scholarlycommons.law.cwsl.edu/cwilj/vol37/iss2/2>>.

²³ O’KEEFE R. *The protection of cultural property in armed conflict*. Cambridge: Cambridge: University press. 2006.

1 KULTŪROS VERTYBĖS IR GINKLUOTO KONFLIKTO SAMPRATA

1.1 Tarptautinėse konvencijose įtvirtinta kultūros vertybės samprata

Kultūros vertybės sampratos nustatymas turi ypatingą reikšmę, nes tai lemia kokiems objektams gali būti taikoma tarptautinės teisės apsauga. Tiek platus, tiek siauras kultūros vertybės apibrėžimas gali lemti neigiamas pasekmes. Per platus aiškinimas galėtų sukelti sunkumus valstybėms užtikrinant visapusišką apsaugą per plačiam objektų ratui. Kita vertus, siauras kultūros vertybės sampratos apibrėžimas galėtų reikšti tai, kad kai kurie svarbūs objektai negautų tinkamos apsaugos. Toliau pateikiama kultūros vertybės sampratos analizė yra atliekama pagal 1954 m. Hagos konvenciją, nes tai pirmoji ir svarbiausia tarptautinė konvencija skirta kultūros vertybių apsaugai ginkluoto konflikto metu. Kadangi tyrimui reikšminga šių vertybių apsauga ginkluoto konflikto metu, kultūros vertybės sampratai apibrėžti nagrinėjami 1949 m. Ženevos konvencijų I ir II protokolai. Analizei taip pat pasitelkiamos 1970 UNESCO bei 1995 m. UNIDROIT konvencijos, kurios pasižymi itin išsamiu kultūros vertybės sampratos reglamentavimu.

Kultūros vertybių samprata yra apibrėžta 1954 m. Hagos konvencijoje. Šioje konvencijoje terminas kultūros vertybės apima nepaisant jų kilmės ir nuosavybės:

- a) kilnojamąsias ir nekilnojamąsias vertybes, kurios yra ypatingai svarbios kiekvienos tautos kultūros paveldui, tokias kaip religiniai ir pasaulietiniai architektūros, dailės ir istorijos paminklai; archeologinės vietovės; istorinės arba meninės vertės pastatų ansambliai; meno kūriniai; meninės istorinės ar archeologinės reikšmės rankraščiai, knygos ir kiti objektai; bei mokslinės arba reikšmingos knygų, archyvinių dokumentų arba anksčiau išvardytų vertybių reprodukcijų kolekcijos;
- b) pastatus, iš esmės skirtus tinkamai saugoti ir eksponuoti (a) punkte apibrėžtas kilnojamąsias vertybes, tokius kaip muziejai, didelės bibliotekos, archyvų saugyklos bei slėptuvės, skirtos (a) punkte apibrėžtoms kilnojamosioms kultūros vertybėms saugoti ginkluoto konflikto atveju;
- c) (a) ir (b) punktuose apibrėžtų kultūros vertybių sancaupos centrus, vadinamus „paminklų sancaupos centrais“²⁴.

Ši samprata apima visas vertybes turinčias ypatingą reikšmę konkrečios valstybės kultūriniam paveldui. Kultūros vertybės apima tiek nekilnojamąsias vertybes, tokias kaip pastatai, istorinės, meninės ar architektūrinės reikšmės paminklai bei archeologinės

²⁴ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806, I sk., 1 str.

vietovės, tiek kilnojamosios kultūros vertybes tokias kaip, meninius kūrinius, antikvarus, rankraščius, knygas, atskirai arba kolekcijose, taip pat archyvus.

Kaip teigiama teisinėje literatūroje, 1954 m. Hagos konvencijos 1 str. c) d. įtvirtinti paminklų sanaupos centrai gali būti nesukaupti nei vieno paminklo, ar jokios nekilnojamosios kultūros vertybės, o susidėti tik iš kilnojamųjų kultūros vertybių, kurios yra arba nėra pastatuose, iš esmės, skirtuose tinkamai saugoti ir eksponuoti tokias vertybes²⁵. Tuo labiau, atsižvelgiant į ekspertų ruošusių UNESCO konvencijos projektą nuomonę, nėra jokių priežasčių, dėl kurių visi miestai, kuriais visuotinai žavimasi, kaip didžiausiais meno centrais, pavyzdžiui, Venecija, Briugė ir Toledo, negalėtų būti pripažįstami paminklų sanaupos centrais²⁶.

Kiekviena šalis savo teritorijoje gali pati nustatyti, ką ji laikys kultūros vertybėmis pagal 1954 m. Hagos konvencijos 1 str. pateiktą apibrėžimą ir tai, kad šioms vertybėms bus taikoma konvencijos apsauga. Šis požiūris gali būti pagrįstas trimis sąlygomis. Pirma, 1954 m. Hagos konvencijos 6, 16 ir 17 str. nustatyta sistema, kuria vadovaujantis konvencijos saugomos kultūros vertybės pažymimos valstybės narės įgaliotinių skiriamuoju simboliu, kad jos būtų lengviau atpažinamos. Įgaliojimus valstybė narė suteikia, nes turi teisę nustatyti, kaip ji mano esant teisinga, kurioms kultūros vertybėms turi būti taikoma konvencija. Antra, šalių pateiktų ataskaitų analizė rodo, kad tos šalys, kurios pateikė informaciją apie kilnojamą ir nekilnojamą vertybes, kurias jos laiko ypatingai svarbiomis savo kultūros paveldui bei kurioms taikoma 1954 m. Hagos konvencija, tai nustatė vadovaudamos savais kriterijais. Ir trečia, ši požiūrį patvirtina *travaux préparatoires* (paruošiamieji darbai)²⁷.

Kaip matome, 1954 m. Hagos konvencijoje yra pateikta išsami kultūros vertybių samprata, pagal kurią valstybės narės gali pačios nustatyti joms ypatingai svarbias kultūros vertybes, kurioms bus suteikta apsauga ginkluoto konflikto metu. Tai ne vienintelė tarptautinė konvencija, kurioje apibrėžiamos kultūros vertybės. 1949 m. Ženevos konvencijos I protokolo 53 str. ir II protokolo 16 str. kultūros vertybėmis laikomi istorijos paminklai, meno kūriniai ar šventyklos, kurie sudaro kultūrinį ir dvasinį tautų paveldą. Ši samprata gali būti lyginama su 1954 m. Hagos konvencijos 1 str. a) d. apibrėžtomis vertybėmis. Istoriniai paminklai atitinka istorinės arba meninės vertės pastatų ansamblius; meno kūriniai – meninės, istorinės ar archeologinės reikšmės rankraščius, knygas ir kitus objektus; tik kyla abejonių apie ko priskirti archyvinis

²⁵ O'KEEFE, R. *The protection of cultural property in armed conflict*. Cambridge: Cambridge university press. 2006, p. 103.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*, p. 105.

dokumentus arba meno vertybių reprodukcijų kolekcijas²⁸. Nepaisant 1949 m. Ženevos konvencijų protokolų ir 1954 m. Hagos konvencijos terminologijos skirtumų, abeiose kalbama apie tas pačias kultūros vertybes.

Kitaip nei 1954 m. Hagos konvencijoje, pagal kurią vertybės turi būti ypatingai svarbios kiekvienos tautos kultūros paveldui, 1949 m. Ženevos konvencijų protokoluose minimas priskirtinumas dvasiniam tautų paveldui. Kaip teigiama 1949 m. Ženevos konvencijos protokolų komentare, nepanašu, kad šie išsireiškimai turėtų skirtingą prasmę, nebent tai, jog priskirtinumas dvasiškumui daro šį išsireiškimą šiek tiek tikslesnį²⁹. Šį komentare pateiktą išaiškinimą citavo bei jam pritarė ir TBTJ byloje Prokuroras v. Pavle Strugar³⁰.

Kita svarbi tarptautinė konvencija, įtvirtinanti kultūros vertybių sampratą, yra 1970 UNESCO konvencija. Pagal jos 1 str. kultūros vertybės apima tiek religines, tiek ir pasaulietines vertybes, kurios kiekvienos valstybės yra laikomos reikšmingomis archeologijai, priešistorijai, istorijai, literatūrai, menui bei mokslui ir kurios priklauso šioms kategorijoms:

a) retos faunos, floros, mineralų ir anatomijos kolekcijos bei pavyzdžiai ir paleontologijos mokslui įdomūs objektai;

b) istorijos, mokslo ir technologijos istorijos, karybos ir visuomenės istorijos vertybės bei vertybės susijusios su tautos vadovų, mąstytojų, mokslininkų bei menininkų gyvenimu ar nacionalinės reikšmės įvykiais;

c) archeologinių kasinėjimų medžiaga ir archeologiniai radiniai;

d) išardytų (išskaidytų) meno, istorijos paminklų ir archeologinių vietų atskiri elementai;

e) antikvarinės daugiau kaip šimto metų senumo vertybės - monetos, įrašai ir graviruoti spaudai;

f) etnologijai reikšmingi objektai;

g) meninės vertybės:

(i) paveikslai, tapybos darbai ir piešiniai, atlikti vien tik ranka, ant bet kokio pagrindo ir bet kokia medžiaga (išskyrus pramoninį dizainą ir pramoninius dirbinius, puoštus ranka);

²⁸ FLECK, D. *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford: Oxford University press, 1999, p. 382.

²⁹ SANDOZ, Y., et al. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Martinus: Nijhoff Publishers, 1987, p. 1469.

³⁰ Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 2005 m. sausio 31 d. sprendimas *Prokuroras v. Pavle Strugar*, Nr. IT-01-42-T, p. 133 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/strugar/tjug/en/str-tj050131e.pdf>>.

(ii) originalūs monumentaliosios ir molbertinės skulptūros kūriniai iš bet kokios medžiagos;

(iii) originalios graviūros, atspaudai ir litografijos;

(iv) originalūs meniški ansambliai ir montažai iš bet kokios medžiagos;

h) reti rankraščiai ir inkunabulai, senos knygos, dokumentai ir ypatingos reikšmės leidiniai (istorijos, meno, mokslo, literatūros ir pan.), pavieniai arba jų rinkiniai;

i) pašto ženklai, žyminiai ir kiti panašūs ženklai;

j) archyvai, įskaitant garso įrašų, fotografijos ir kinematografijos archyvus;

k) daugiau kaip šimto metų senumo baldų dirbiniai ir seni muzikos instrumentai³¹.

1970 UNESCO konvencijos pateikta samprata panaši į 1954 m. Hagos konvencijoje pateiktąją, nes abeiose įtvirtinama, kad šalis pati turi identifikuoti kultūros vertybę, kuriai turi būti taikoma apsauga. Skirtumas tik tas, kad 1970 UNESCO konvencijos suformuota kultūros vertybės samprata yra detalesnė. Abi konvencijos apima beveik tuos pačius objektus, išskyrus tai, jog 1970 UNESCO konvencija neapima muziejų ir kitų vietų, kuriose saugomos ar eksponuojamos kultūros vertybės. Taigi, 1970 UNESCO konvencija dar labiau papildo 1954 m. Hagos konvenciją, taip užtikrindama plačią kultūros vertybių sampratą.

Galiausiai, kultūros vertybės samprata nustatyta ir 1995 m. UNIDROIT konvencijoje, kuri glaudžiai susijusi su 1970 UNESCO konvencija bei yra skirta pavogtiems ir neteisėtai išvežtiems kultūros objektams. Vienas iš 1995 m. UNIDROIT konvencijos skirtumų nuo anksčiau aptartų konvencijų yra tai, kad joje vartojama kultūros objekto, o ne kultūros vertybės sąvoka. Pagal šią konvenciją kultūros objektais laikomi tie objektai, kurie religiniu ar pasaulietiniu požiūriu svarbūs archeologijai, priešistorijai, istorijai, literatūrai, menui ar mokslui ir kurie priklauso vienai iš kategorijų, išvardytų šios Konvencijos priede³². Įdomu tai, kad valstybės nėra laisvos savo nuožiūra spręsti, kokios vertybės laikytinos svarbiomis. Taip sukuriama universali klasifikacija, kuri turi būti taikoma visų valstybių vienodai siekiant nustatyti ar konkretus objektas patenka į 1995 m. UNIDROIT konvencijos taikymo sritį.

Nepaisant keletos aptartų skirtumų, vertinant 1995 m. UNIDROIT konvencijos priede įtvirtintą kultūros objektų klasifikaciją³³, akivaizdu, kad kultūros objektų samprata yra labai panaši į 1970 UNESCO konvencijoje įtvirtintą kultūros vertybės sampratą.

³¹ 1970 UNESCO nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2807, 1 str.

³² UNIDROIT konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 8-139, 2 str.

³³ a) Faunos, floros, mineralų, anatomijos retos kolekcijos ir egzemplioriai bei paleontologinės reikšmės objektai;

Aptarus tarptautiniu teisiniu reguliavimu įtvirtintą kultūros vertybės sampratą, reikia nustatyti, kaip kultūros vertybės samprata apibrėžiama Lietuvos Respublikos įstatymuose. Pirmiausia, pažymėtina, kad kilnojamios ir nekilnojamios kultūros vertybės ir jų apsauga yra reglamentuojama atskirais įstatymais. Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatyme kilnojamiosios kultūros vertybės yra prieš 50 metų ir anksčiau sukurti pagal paskirtį ir prigimtį kilnojamieji visuomenės ir žmogaus veiklos medžiaginiai kūriniai ir kiti daiktai, turintys didelę kultūrinę vertę, tai yra reikšmingi etniniu, archeologiniu, istoriniu, meniniu, moksliniu, techniniu, religiniu ir kitokiais požiūriais, taip pat tuo, kad apibūdina tipiškus bei specifinius nacionalinio gyvenimo reiškinius; kilnojamąją kultūros vertybę gali būti ir vėliau nei prieš 50 metų sukurtas kūrinys, turintis didelę kultūrinę vertę³⁴. Matyti, kad pateiktoji samprata įtvirtina 1954 m. Hagos konvencijoje, 1949 m. Ženevos konvencijų I ir II protokoluose bei 1970 UNESCO konvencijoje nustatytą kultūros vertybės kriterijų – vertybės reikšmingumą valstybės kultūriniam paveldui. Kiti straipsnyje išvardyti kultūros vertybę detalizuojantys požymiai atitinka anksčiau analizuotų tarptautinių konvencijų pateiktas formuluotes.

Nekilnojamiosios kultūros vertybės samprata yra nustatyta Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme³⁵. Šiame įstatyme kultūros paveldas – karta iš kartos paveldimos, perimamos, sukurtos ir perduodamos kultūros vertybės, svarbios etniniu, istoriniu, estetiniu ar moksliniu požiūriu³⁶, to paties str. 20 d. apibrėžiamas nekilnojamojasis kultūros paveldas – kultūros paveldo dalis, kurią sudaro praeities kartų pastatytos, įrengtos, sukurtos ar istorinių įvykių sureikšmintos išlikusios ar

b) vertybės, susijusios su istorija, įskaitant mokslo ir technologijos istoriją, karybos istoriją, visuomenės istoriją, susijusios su nacionalinių vadų, mąstytojų, mokslininkų ir menininkų gyvenimu, su nacionalinės reikšmės įvykiais;

c) archeologinės iškasenos (įprastos ir slaptos) arba archeologiniai radiniai;

d) išardytų meno, istorijos paminklų ar archeologinių vietų elementai;

e) senesnės kaip šimto metų antikvarinės vertybės, pavyzdžiui, įrašai, monetos, raižyti spaudai;

f) etnologinės svarbos objektai;

g) meninės svarbos vertybės, pavyzdžiui:

i) paveikslai ir piešiniai, padaryti ranka ant bet kokio pagrindo bet kokia medžiaga (išskyrus ranka dekoruotus pramoninius brėžinius ir gaminius),

ii) originalios statulos ir skulptūros kūriniai iš bet kokios medžiagos,

iii) originalūs raižiniai, atspaudai, litografijos,

iv) originalūs meno asambliažai ir montažai iš bet kokios medžiagos;

h) reti rankraščiai ir inkunabulai, senos knygos, dokumentai ir specialios paskirties leidiniai (istoriniai, meniniai, moksliniai, literatūriniai ir t.t.) - jų vienetai ir kolekcijos;

i) pašto ženklai, muitinės ir panašūs antspaudai - jų vienetai ir kolekcijos;

j) archyvai, įskaitant garso, fotografijos ir kinematografijos archyvus;

k) daugiau kaip šimto metų senumo baldai ir seni muzikos instrumentai.

³⁴ Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 14-352, 2 str.

³⁵ Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 3-37.

³⁶ *Ibid.*, 2 str. 13 d.

neiškiosios medžiagos kultūros vertybės, tiesiogiai susijusios su užimama ir joms naudoti reikalinga teritorija³⁷. Lyginant su kilnojamosios kultūros vertybės samprata, didelės kultūrinės vertės kriterijus nekilnojamosios kultūros vertybės sampratoje nėra pabrėžiamas ar eksplicitiškai įtvirtinamas.

Galima teigti, kad Lietuvos teisiniu reguliavimu įtvirtinta kilnojamųjų ir nekilnojamųjų kultūros vertybių sampratos atspindi analizuotų tarptautinių konvencijų nuostatų dvasią. Tik pastebima, jog kilnojamosios kultūros vertybės samprata yra detalesnė bei akcentuoja didelę vertybių nacionalinę svarbą, o nekilnojamosios kultūros vertybės samprata pasižymi bendresnio pobūdžio reglamentavimu.

Taigi, beveik visose aptartose konvencijose egzistuoja idėja, kad objektas turi pasižymėti kultūrine svarba tam, jog būtų pripažintas kultūros vertybe pagal tarptautines sutartis. Pagal 1954 m. Hagos ir 1970 UNESCO konvencijas valstybės pačios sprendžia kokios kultūros vertybės turi būti apsaugotos. Pagal 1949 m. Ženevos konvencijų I ir II protokolus apsaugotos yra tos vertybės, kurios priklauso visos žmonijos palikimui, tačiau, abejonės atveju, visų pirma turi būti atsižvelgiama į tai, kokią vertę ir pagarbą kultūros vertybei teikia tauta, kurios vertybė ji yra³⁸. Šiame kontekste išsiskiria 1995 m. UNIDROIT konvencija, nes kultūros objektas turi atitikti konvencijos nustatytus reikalavimus, nepaisant valstybės sprendimo dėl objekto pripažinimo turinčiu kultūrinę svarbą. Iš atliktos analizės, galima daryti išvadą, kad kultūros vertybių samprata yra plati, apimanti ne tik visuotinai pripažintas kultūros vertybes, bet ir visus objektus, kurie turi reikšmės tam tikrai tautai.

³⁷ *Ibid.*, 2 str. 20 d.

³⁸ SANDOZ, Y., *et al. Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Martinus: Nijhoff Publishers, 1987, p. 646.

1.2 Konkuruojantys požiūriai į kultūros vertybės sampratą: kultūrinis nacionalizmas ir kultūrinis internacionalizmas

Teisės doktrinoje kultūros vertybės samprata gali būti aiškinama pagal dvi teorijas: kultūrinį nacionalizmą ir kultūrinį internacionalizmą³⁹. Abi teorijos skirtingai aiškina kultūros vertybės sampratą, kilmę ir priklausymą valstybės arba pasaulio paveldui. Šis klausimas yra svarbus šių teorijų idėjiniais skirtumais galinčiais sukelti tarptautinio lygio nesutarimus dėl kultūros vertybių apsaugos ir restitucijos vykstant jų nelegaliam eksportui. Toliau kiekviena teorija nagrinėjama atskirai.

Kultūrinio nacionalizmo atstovai palaiko poziciją, jog kultūros vertybės padeda identifikuoti visuomenę, suteikiant jos nariams ryšį su jų praeitimi. Todėl, tokios vertybės turi būti siejamos tik su tam tikra tauta. Galima teigti, jog 1970 UNESCO konvencija atspindi kultūros vertybę kaip nacionalinio kultūros paveldo elementą. Nors šios konvencijos preambulėje pripažįstamas kultūros vertybių mainų reikšmingumas⁴⁰, tekste aiškiai teigiama, kad kultūros vertybė yra vienas iš civilizacijos ir tautų kultūros elementų ir kad jų tikrąją vertę įmanoma suvokti tik sukaupus žinias apie jų kilmę, istoriją ir tradicinę aplinką⁴¹. Todėl, 1970 UNESCO konvencija įpareigoja tautas apsaugoti savo kultūros vertybes nuo galimų vagysčių ir žalos.

1995 m. UNIDROIT konvencija, kaip ir 1970 konvencija, seka kultūrinio nacionalizmo teoriją. Preambulėje deklaruojama, kad šia konvencija siekiama palengvinti kultūros objektų gražinimą ir nuosavybės teisės atkūrimą <...>⁴², tai reiškia, kad atkūrimas ir restitucija užima labai svarbų vaidmenį⁴³. Be to, 1995 m. UNIDROIT konvencija palaiko 1970 UNESCO konvencijos idėjas, kurios daugiausiai dėmesio skiria tautoms turinčioms nuosavybės teisę į kultūros vertybes, kurioms galiausiai gražinamos joms priklausančios vertybės⁴⁴. Kadangi ši teorija grindžiama požiūriu, kad kultūros vertybės stiprina valstybių tautinį identitetą, tai lemia šių vertybių laisvo judėjimo

³⁹ MERRYMAN J. H. Two ways of thinking about cultural property. *The American journal of international law*, 1986, t. 80, Nr. 4, p. 831-853.

⁴⁰ „<...>atsižvelgdama į tai, kad kultūros vertybių mainai tarp šalių mokslo, kultūros ir švietimo tikslais gilina žinias apie žmonijos civilizaciją, turtina visų tautų kultūrinį gyvenimą ir įkvepia jų pagarbą viena kitai bei didina tarpusavio supratimą <...>“1970 m. UNESCO nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2807.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² UNIDROIT konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 8-139.

⁴³ VERES, Z. The Fight Against Illicit Trafficking of Cultural Property: The 1970 UNESCO Convention and the 1995 UNIDROIT Convention [interaktyvus]. *Santa Clara Journal of International Law*, 2014, t. 12, p. 110 [žiūrėta 2018 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://digitalcommons.law.scu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1175&context=scujil>>.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 110.

apribojimus. Neigiamu aspektu galima laikyti kultūros vertybių saugojimą ir laikymą valstybėse, kurios yra nepajėgios užtikrinti tinkamos apsaugos.

Kaip nustatyta, kultūrinio nacionalizmo teorija kultūros vertybių svarbą sieja su tam tikra tauta, o kultūrinio internacionalizmo šalininkai šiuos objektus vertina, kaip reprezentuojančius bendrąjį pasaulio paveldą⁴⁵. Todėl, nesvarbu, ar kultūros vertybė priklauso konkrečiai valstybei, ji turėtų laisvai judėti ir būti laisvai prieinama žmonėms. Kadangi kultūrinio internacionalizmo teorija yra paremta įsitikinimu, kad kultūros vertybių eksporto tikslas yra švietimas, manant, kad jos pasitarnaus mokslo tikslams, ir kad jų turėtojai demonstruos tinkamą pagarbą. Dėl to kultūros vertybės gali būti eksportuojamos iš jų kilmės valstybių. Akivaizdu, kad ši teorija remia nereguliuojamą kultūros vertybių rinką, bet šio požiūrio šalininkai nesvarsto galimų probleminių atvejų, kai vertybė gali patekti į privačią kolekciją, kurioje ji taptų nebe prieinama visuomenei. Taigi, būtina pastebėti, kad netinkamas šios teorijos idėjų įgyvendinimas gali kelti pagrįstą pavojų kultūros vertybėms.

Kultūrinio internacionalizmo teorijos atspindys matomas 1954 m. Hagos konvencijoje⁴⁶. Šiuo klausimu reikšminga 1 str. a) punkto formuluotė „kilnojamosios ir nekilnojamosios vertybės svarbios kiekvienos tautos kultūros paveldui“. Įdomu tai, kad pacituotoji norma gali būti aiškinama dvejopai. Pirma, kilnojamosios ir nekilnojamosios vertybės yra ypatingai svarbios visoms tautoms kartu. Antra, kilnojamosios ir nekilnojamosios vertybės yra ypatingai svarbios vienai tautai⁴⁷. Remiantis sisteminiu metodu šis straipsnis turi būti aiškinamas kartu su konvencijos preambule, kurioje pasakyta, kad susitariančios šalys yra „įsitikinusios, kad tautos kultūros vertybėms daroma žala yra visos žmonijos kultūros paveldui daroma žala, nes kiekvienos tautos kultūra yra neatskiriama pasaulio kultūros dalis“⁴⁸. Tai skatina manyti, kad reikėtų laikytis pirmosios interpretacijos atitinkančios kultūrinio internacionalizmo teoriją.

1949 m. Ženevos konvencijų I protokolo 53 str. ir II protokolo 16 str. yra vieninteliai, kuriuose kalbama apie kultūros vertybes. Todėl, „kultūrinis ir dvasinis tautų palikimas“ turėtų būti suprantamas kaip objektas, kurio svarba peržengia nacionalines valstybių sienas ir kuris yra unikalus atsižvelgiant į visų tautų istoriją ir kultūrą. Kita

⁴⁵ DETLING, K. J. Eternal Silence: the Destruction of Cultural Property in Yugoslavia [interaktyvus]. *MD. Journal of International Law & Trade*, 1993, t. 17., Nr. 1, p. 52 [žiūrėta 2018 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://digitalcommons.law.umaryland.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1470&context=mjil>>.

⁴⁶ MERRYMAN J. H. Two ways of thinking about cultural property. *The American journal of international law*, 1986, t. 80, Nr. 4, p. 832.

⁴⁷ O'KEEFE, R. *The protection of cultural property in armed conflict*. Cambridge: Cambridge university press, 2006, p. 103.

⁴⁸ 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Antrasis protokolai. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-478.

vertus, toks aiškinimas gali būti kritikuojamas teigiant, kad 1949 m. Ženevos konvencijų protokoluose kultūros vertybės turi tokią pat reikšmę kaip ir įtvirtinta Hagos konvencijoje (remiantis aukščiau pateikta antrąja interpretacija), t.y. nacionalinį kultūrinį (ar dvasinį) paveldą sudaro kilnojamos ir nekilnojamos vertybės, kurias apibrėžia ji pati⁴⁹.

Apibendrinant, abu požiūriai prisideda prie teisinio reguliavimo tobulinimo nacionaliniu, regioniniu ir tarptautiniu mastu. Kai kuriose srityse kultūrinis nacionalizmas ir internacionalizmas sąveikauja ir papildo vienas kitą, tačiau šios teorijos išsiskiria iškilus sudėtingesniems klausimams. Pavyzdžiui, kultūrinio internacionalizmo atstovai veikiausiai neprieštarautų tam tikrų kultūros vertybių perkėlimui iš vietovių, kuriose joms grėsia žala ar jų praradimas, nes ši teorija teigiamai vertina kultūros vertybių perdavimą, nuomą ar pardavimą, turint tikslą jas išsaugoti. Kita vertus, pasaulyje, suskirstytame į atskiras valstybes, kurios yra pagrindiniai tarptautinės teisės subjektai, pateisinamas ir nacionalinis aspektas, kuris leidžia suvokti kultūros vertybes kaip atskirų tautų kultūros dalį⁵⁰.

⁴⁹ O'KEEFE, R. *The protection of cultural property in armed conflict*. Cambridge: Cambridge university press, 2006, p. 213- 214.

⁵⁰ MERRYMAN J. H. Two ways of thinking about cultural property. *The American journal of international law*, 1986, t. 80, Nr. 4, p.853.

1.3 GINKLUOTO KONFLIKTO SAMPRATA

1949 m. Ženevos konvencijose buvo įtvirtinta ne tiesiog ginkluoto konflikto sąvoka, o du ginkluotų konfliktų teisiniai režimai: tarptautinio ginkluoto konflikto (bei jam prilyginamos okupacijos, net jeigu okupacijai nesipriešinama ginklu) bei netarptautinio ginkluoto konflikto⁵¹. Ginkluoto konflikto sampratos nustatymas yra reikšmingas šiam tyrimui, nes kaip bus matyti kitose dalyse, tarptautinių ir netarptautinių konfliktų metu užtikrinamas kultūros vertybių apsaugos teisinis reguliavimas turi skirtumą.

1.3.1 Tarptautinis ginkluotas konfliktas

Tarptautinė humanitarinė teisė yra išsamiai kodifikuota, egzistuoja aiškiai diferencijuotos taisyklės ir detalizuotas tarptautinis priežiūros mechanizmas. Tarptautinio ginkluoto konflikto sampratos tyrimui yra aktualūs keturių 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų bendrasis 2 straipsnis (toliau – Bendrasis 2 straipsnis) ir 1949 m. Ženevos konvencijų I protokolo 1 str.

Bendrasis 2 straipsnis nurodo, kad konvencijos taikomos, kai skelbiamas karas ir tuo atveju, kai „kyla ginkluotasis konfliktas tarp dviejų ar kelių aukštųjų susitariančių šalių“. Ženevos konvencijų komentaras pateikia bendro pobūdžio tarptautinio ginkluoto konflikto turinio apibrėžimą – tai bet koks nesutarimas tarp valstybių ir lemiantis ginkluotųjų pajėgų panaudojimą yra ginkluotas konfliktas, net jeigu viena iš šalių neigia karo stovio egzistavimą. Nesvarbu, kiek laiko konfliktas trunka, kokios priemonės jo metu naudojamos, koks aukų skaičius. Pagarba žmogui nėra matuojama aukų skaičiumi. Jeigu konflikto pasekmė bus bent vienas sužeistasis ar pan., konvencija jam bus taikoma. Konvencijos buvo sukurtos apginti žmones, o ne tarnauti valstybėms⁵². Taigi, Bendruoju 2 straipsniu išskiriamas ginkluoto konflikto subjektas – valstybė (Aukštoji susitariančioji šalis) ir ginkluoto konflikto objektyvus pasireiškimas – faktinis ginkluotas susirėmimas tarp konflikto subjektų ginkluotųjų pajėgų arba teisinis karo būklės įvedimas⁵³.

Samprata, apibrėžianti tarptautinį ginkluotą konfliktą kaip dviejų ar daugiau valstybių faktinį ginkluotą susirėmimą, kurio metu bent viena konflikto šalis panaudoja

⁵¹ ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 104, Nr. 2, p. 93.

⁵² PICTET, J. *Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Commentary* [interaktyvus]. Geneva, 1949. [žiūrėta 2018 m. sausio 23 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebList?ReadForm&id=365&t=com>> .

⁵³ ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 104, Nr. 2, p. 93.

ginkluotąsias pajėgas, patvirtinta ir TBTJ Prokuroras v. Duško Tadić byloje. Tik joje nevertojamas specialusis ginkluotųjų pajėgų terminas, o kalbama apie „ėmimąsi ginkluotos jėgos“⁵⁴. Tai svarbus patikslinimas, nes valstybės savo nacionalinėje teisėje pačios nustato, ką jos laiko ginkluotosiomis pajėgomis⁵⁵. Kvalifikuojant situaciją kaip ginkluotąjį konfliktą, svarbu įvertinti subjektą, kuris naudoja ginkluotąją jėgą. Tarptautinio ginkluotojo konflikto padėtį gali sukelti tik valstybės organų vykdytas ar sankcionuotas jėgos panaudojimas⁵⁶. Pažymėtina, kad okupacijos subjektas gali būti tik valstybė.

Pagal 1949 m. Ženevos konvencijų I protokolą tarptautiniu ginkluotu konfliktu taip pat reikia laikyti ginkluotus konfliktus, kuriuose tautos kariauja prieš kolojinę priespaudą arba užsienio okupaciją bei rasistinius režimus pasinaudodamos savo apsisprendimo teise⁵⁷. Pavyzdžiui, esant nacionalinio išsivadavimo judėjimui, kai tautos, siekiančios taikiomis arba karinėmis priemonėmis įgyvendinti tautos laisvo apsisprendimo teisę ir sukurti nepriklausomą valstybę. Taigi, tai dar vienas tarptautinio ginkluoto konflikto subjektas – tautai, siekiančiai nepriklausomybės, politiniu ir kariniu aspektu atstovaujanti organizacija⁵⁸.

Diskusijų kyla dėl atvejų, kai viena valstybė remia tam tikrą grupuotę, kovojančią kitoje valstybėje. Toks konfliktas vadinamas internacionalizuotoju. Tiriant tokį konfliktą, reikia atsižvelgti į Jungtinių Tautų Organizacijos Tarptautinio Teisingumo Teismo bylą Nikaragva v. Jungtinės Amerikos Valstijos⁵⁹. Nikaragva pareiškė kaltinimus, kad Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) pajėgos minavo Nikaragvos uostus, apšaudė naftos saugyklas, plačiai rėmė antivyriausybinės *contras* gaujas. Ši byla aiškiai parodė, jog galimi konfliktai, kurie iš pažiūros yra netarptautiniai, bet giliau panagrinėjus konfliktų subjektų ryšius paaiškėja, jog jie – tarptautiniai, nes „netarptautinė“ šalis (disidentai) iš tiesų veikia tarptautinės „šalies“ efektyviosios ar bent jau bendrosios

⁵⁴ Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 1995 m. spalio 2 d. sprendimas dėl gynybos apeliacinio skundo, susijusio su prejudiciniu prieštaravimu dėl jurisdikcijos *Prokuroras v. Duško Tadić a/k/a "DULE"*, Nr. IT-94-1A, para. 70 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. sausio 28 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>>.

⁵⁵ ŽILINSKAS, J. *Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė I dalis. Pagrindai. Karo aukų apsauga. Atsakomybė*: vadovėlis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2016, p. 107.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 109.

⁵⁷ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1909, 1 str.

⁵⁸ ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 104, Nr. 2, p. 94.

⁵⁹ Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1986 m. birželio 27 d. sprendimas *Nikaragva v. Jungtinės Amerikos Valstijos* [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. sausio 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ictj.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>> .

kontrolės sąlygomis⁶⁰. Veiksminga kontrolė lemia, kad disidentai tarsi tampa nereguliacija, laikiną kitos valstybės ginkluotųjų pajėgų dalimi ir kita valstybė pagal tarptautinės teisės nuostatas tampa atsakinga už jų kaip savo faktinio organo veiksmus⁶¹.

Veiksmingos kontrolės testas supaprastintas Prokuroras v. Duško Tadić byloje. TBTJ nustatė, vadinamąjį bendrosios kontrolės testą, pateikdamas aiškinimą, kad netarptautinis ginkluotas konfliktas gali tapti tarptautiniu (arba, priklausomai nuo aplinkybių, būti tarptautiniu šalia vidinio ginkluoto konflikto) jeigu: i) kita valstybė įsikiša į tokį konfliktą su savo karinėmis pajėgomis, arba ii) jeigu vidiniame ginkluotame konflikte dalis dalyvių atstovauja tai kitai valstybei⁶². Taip pat teismas nustatė, kad priskirti karinės ar sukurintos grupės veiksmus valstybei užtenka įrodyti, kad ta valstybė vykdė bendrą kontrolę tai grupei, ne tik aprūpinant ir finansuojant, bet taip pat ir koordinuojant ar padedant bendrai planuoti jos karinius veiksmus. Todėl, bendroji kontrolė yra tarpinis variantas tarp tikslaus, konkretaus, specifinio vadovavimo sukilėlių veiksmams ir paprastos paramos⁶³.

Jau minėta, kad okupacijos teisinis režimas prilygsta tarptautiniam ginkluotam konfliktui. Okupacija gali apimti visą valstybės teritoriją arba tik jos teritorijos dalį. Okupacijos faktui nustatyti keliamos dvi sąlygos: i) teritorija užimta, be to, okupanto intervencija nebuvo teisiškai patvirtinta suverenos valdžios ii) okupantas gali veiksmingai kontroliuoti teritoriją⁶⁴. TBTJ Prokuroras v. Tihomir Blaškić byloje nustatė, kad okupacija egzistuoja ir tada, kai valstybė vykdo bendrąją vietos valdžios atstovų, kurie veiksmingai kontroliuoja okupuotą teritoriją, kontrolę⁶⁵. Tad, okupacijos faktą leidžia nustatyti jau aptartas bendrosios kontrolės testas, kaip ir internacionalizuotojo konflikto atveju.

Remiantis atlikta tarptautinių humanitarinės teisės aktų ir tarptautinių baudžiamųjų tribunolų teisminės praktikos analize, tarptautinis ginkluotas konfliktas neapsiriboja tik ginkluotu konfliktu tarp dviejų arba daugiau valstybių. Ši sąvoka apima ir užsienio valstybės okupaciją, nacionalinio išsivadavimo judėjimus bei ginkluotus

⁶⁰ ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 104, Nr. 2, p. 94.

⁶¹ ŽILINSKAS, J. *Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė I dalis. Pagrindai. Karo aukų apsauga. Atsakomybė: vadovėlis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2016, p. 113.

⁶² Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. Apeliacinės instancijos nuosprendis 1999 m. liepos 15d. *Prokuroras v. Duško Tadić a/k/a „Dule“*, Nr. IT-94-1-A, para. 84 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>>.

⁶³ ŽILINSKAS, J. *Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė I dalis. Pagrindai. Karo aukų apsauga. Atsakomybė: vadovėlis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2016, p. 114.

⁶⁴ *Ibid.*, p. 116.

⁶⁵ Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 2000 m. kovo 3 d. sprendimas. *Prokuroras v. Tihomir Blaškić*, Nr. IT-95-14-T, para. 149 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/blaskic/tjug/en/bla-tj000303e.pdf>>.

konfliktus valstybėje, kurios vieną iš konfliktuojančių pusių remia kita valstybė taip pat atlikdama tos konfliktuojančios pusės veiksmingą arba bendrąją kontrolę.

1.3.2 Netarptautinis ginkluotas konfliktas

Lyginant su tarptautinio ginkluoto konflikto teisinio reguliavimo išsamumu, netarptautinių ginkluotų konfliktų teisė susideda iš nedaug bendro pobūdžio taisyklių, be institucionalizuotos priežiūros. Šių konfliktų sampratai nustatyti yra skiriamos šios tarptautinės humanitarinės teisės normos:

1. keturių 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų bendrasis 3 straipsnis (toliau – Bendrasis 3 straipsnis).
2. 1954 m. Hagos konvencijos 19 str.
3. 1949 m. Ženevos konvencijų II protokolai.

Bendrasis 3 straipsnis numato sutartinį netarptautinio ginkluoto konflikto reguliavimą ir minimalias tokio konflikto aukų apsaugos garantijas. Šio straipsnio pirmoji dalis nurodo, kad jis taikomas: „Jeigu kyla netarptautinis ginkluotasis konfliktas šalis privalo laikytis bent jau šių nuostatų“. Šiuo atveju svarbūs du požymiai: i) konfliktas kyla vienos iš aukštųjų susitariančių šalių teritorijoje ii) bent viena iš ginkluoto konflikto šalių yra ne valstybė, paprastai vadinama disidentais⁶⁶. Byloje *Prokuroras v. Duško Tadić* TBTJ pasisakė, kad priklausomai nuo aplinkybių, netarptautinis ginkluotasis konfliktas gali kilti tarp vienos ar daugiau organizuotų nevalstybinių (disidentų) ginkluotųjų pajėgų ir valstybės ginkluotųjų pajėgų, be to, ginkluotosios kovos veiksmai turi būti ilgai trunkantys⁶⁷. Šia byla nustatyta, kad Bendrasis 3 straipsnis apima du aspektus: konflikto intensyvumą ir jo šalių organizuotumą. Intensyvumo ir organizuotumo požymiai padeda atskirti netarptautinį ginkluotąjį konfliktą nuo banditizmo, trumpalaikių sukilimų, teroristinių veiksmų⁶⁸. Intensyvumo požymis gali būti susijęs, pavyzdžiui, su kolektyviniu kovos pobūdžiu ar faktu, kad valstybė turi pasitelkti karines pajėgas, nes policija nebegali

⁶⁶ ŽILINSKAS, J. *Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė I dalis. Pagrindai. Karo aukų apsauga. Atsakomybė: vadovėlis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2016, p. 119.

⁶⁷ Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 1995 m. spalio 2 d. Sprendimas dėl gynybos apeliacinio skundo, susijusio su prejudiciniu prieštaravimu dėl jurisdikcijos *Prokuroras v. Duško Tadić a/k/a "DULE"*, Nr. IT-94-1A, para. 70 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. sausio 28 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>>.

⁶⁸ Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 1997 m. gegužės 7 d. nuosprendis byloje *Prokuroras v. Duško Tadić a/k/a "DULE"*, Nr. IT-94-T, para. 562 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. kovo 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf>>.

susitvarkyti⁶⁹. O šalių organizuotumas reiškia, kad konflikto šalys naudoja jėgą būdamos bent minimaliai organizuotos⁷⁰.

Bendrojo 3 straipsnio reguliavimas buvo papildytas 1949 m. Ženevos konvencijų II protokolu. Remiantis juo, galima teigti, kad egzistuoja skirtingi netarptautinių ginkluotų konfliktų režimai, kurių atžvilgiu, priklausomai nuo konflikto intensyvumo, taikomas 1949 m. Ženevos konvencijų II protokolas ir Bendrasis 3 straipsnis arba tik Bendrasis 3 straipsnis.

Nors Bendrajame 3 straipsnyje netarptautinio ginkluoto konflikto sąvoka nėra tiksliai apibrėžta, ją galima rasti 1949 m. Ženevos konvencijų II protokolo 1 str. Pagal jį, netarptautiniu ginkluotu konfliktu yra laikomi visi į 1949 m. Ženevos konvencijų I protokolo 1str. taikymo sritį nepatenkantys ginkluoti konfliktai, kurie vyksta kokios nors valstybės teritorijoje tarp jos ginkluotųjų pajėgų ir disidentų ginkluotųjų pajėgų arba kitų organizuotų ginkluotų grupių, kurios paklusdamos atsakingai vadovybei, vykdo tokią jos teritorijos dalies kontrolę, kuri leidžia joms įgyvendinti nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus bei taikyti II protokolą⁷¹.

Matyti, jog 1949 m. Ženevos konvencijų II protokole numatyta taikymo sąlyga yra siauresnio pobūdžio nei Bendrajame 3 straipsnyje, nes reikalaujama, kad nevalstybinės pajėgos būtų labai aukšto organizuotumo lygio, t.y. vadovaujamos atsakingos vadovybės ir atliekančios teritorijos kontrolę, leidžiančią įgyvendinti nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus⁷². Taip pat reikia atsižvelgti į 1949 m. Ženevos konvencijų II protokolo 1 str. 2 d., teigiančią, kad šis protokolas netaikomas vidinių neramumų ir įtampos situacijomis, kaip antai: riaušės, paskiri ir stichiški prievartos veiksmai bei kiti panašūs veiksmai, kurie ginkluotais konfliktais nelaikomi⁷³. Tai laikytina žemutine konflikto riba, kuri patvirtinta Prokuroras v. Duško Tadič⁷⁴ byloje ir kuria visuotinai vadovaujamosi konfliktą kvalifikuojant ir pagal Bendrąjį 3 straipsnį.

Akivaizdu, kad tarptautinės humanitarinės teisės normų turinys keičiasi priklausomai nuo ginkluoto konflikto intensyvumo ir ginkluotų veiksmų pobūdžio: kuo intensyvesnis ginkluotas konfliktas, tuo daugiau tarptautinės humanitarinės teisės normų

⁶⁹ ŽILINSKAS, J. *Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė I dalis. Pagrindai. Karo aukų apsauga. Atsakomybė: vadovėlis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2016, p. 120.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 121.

⁷¹ 1949 m. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolas), 1977m., *Valstybės žinios*, 2000. Nr.63, 1 str.

⁷² ŽILINSKAS, J. *Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė I dalis. Pagrindai. Karo aukų apsauga. Atsakomybė: vadovėlis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2016, p. 123.

⁷³ 1949 m. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolas), 1977m., *Valstybės žinios*, 2000. Nr.63, 1 str.

⁷⁴ Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 1997 m. gegužės 7 d. nuosprendis byloje *Prokuroras v. Duško Tadič a/k/a "DULE"*, Nr. IT-94-T, para. 562 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. kovo 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf>>.

taikomos jo atžvilgiu. Atvirksčiai, jeigu konflikto intensyvumas žemas, tokiu atveju bus taikomos bendros teisinės apsaugos priemonės. Pažymėtina, kad 1954 m. Hagos konvencijos 19 str. nepasižymi didele svarba teisinėje literatūroje. Tai galėjo būti nulemta to, kad jis buvo priimtas praėjus tik penkeriems metams po 1949 m. Ženevos konvencijų. Galima teigti, kad šis straipsnis yra taikomas tais atvejais, kai taikomas ir Bendrasis 3 straipsnis, kuris yra netarptautinių ginkluotų konfliktų teisinio reguliavimo pagrindas. Tai leidžia daryti išvadą, kad Bendrasis 3 straipsnis yra skirtas visiems netarptautiniams konfliktams, jo nuostatos bus taikomos ir konfliktams, kuriuos reguliuoja 1949 m. Ženevos konvencijų II protokolais, t.y. papildys jį. O minėtasis II protokolais negali būti taikomas Bendrojo 3 straipsnio reguliuojamiems žemo intensyvumo netarptautiniams konfliktams, nes tokie konfliktai neatitinka 1949 m. Ženevos konvencijų II protokolo 1 str. įtvirtintų formaliųjų reikalavimų.

Apibendrintai galima išskirti tokius aspektus, kai situacija gali būti laikoma netarptautinių ginkluotu konfliktu. Pirmia, jei ginkluoti veiksmai perauga vidaus neramumų ir atsitiktinių riaušių lygmenį. Antra, jei konflikto šalys, teritorinės ribos bei konflikto pradžia ir pabaiga gali būti apibrėžtos ir įvardytos. Iš to darytina išvada, kad netarptautinis ginkluotas konfliktas, tai ginkluotas konfliktas, savo pobūdžiu negalintis būti priskirtas tarptautiniam ginkluotam konfliktui ir kuris nėra vidinis neramumas, kuriam visuomet taikoma Bendrasis 3 straipsnis, o jeigu valstybė yra šių 1949 m. Ženevos konvencijų II protokolo šalis ir jeigu ginkluotas konfliktas yra aukšto intensyvumo – ir II protokolais.

2 KULTŪROS VERTYBIŲ APSAUGOS REGLAMENTAVIMAS PAGAL 1954 M. HAGOS KONVENCIJĄ, 1954 M. HAGOS KONVENCIJOS II PROTOKOLĄ BEI 1949 M. ŽENEVOS KONVENCIJŲ I IR II PROTOKOLUS

2.1 Bendrosios apsaugos koncepcija

Kultūros vertybių bendrosios apsaugos schema yra paskirstyta keliose tarptautinėse konvencijose bei jų protokoluose. Reikia patikslinti, jog terminas „bendroji apsauga“ nėra eksplacitiškai vartojamas toliau nagrinėjamos tarptautinės humanitarinės teisės šaltiniuose. Toks pavadinimas pasirinktas, nes visose nagrinėjamos konvencijose ir jų protokoluose yra įtvirtintos bendrojo pobūdžio nuostatos, susijusios su kultūros vertybių apsaugos teisiniu reguliavimu, o tai padeda lengviau atskirti šią apsaugą nuo specialiosios ir sustiprintos.

Pagal 1954 m. Hagos konvenciją bendroji kultūros vertybių apsauga susideda iš dviejų elementų – vertybių saugos užtikrinimo ir pagarbos joms⁷⁵. Pirmasis bendrosios apsaugos elementas – kultūros vertybių saugos užtikrinimas, apima pozityviasias ir negatyviasias pareigas valstybėms ne tik ginkluoto konflikto, bet ir taikos metu. 1954 m. Hagos konvencijoje įtvirtinama, kad aukštosios susitariančios šalys, pasitelkdamos savo nuožiūra pasirinktas tinkamas priemones, taikos metu įsipareigoja pasirengti užtikrinti savo teritorijoje ir kitų aukštųjų susitariančių šalių teritorijose esančių kultūros vertybių apsaugą nuo galimų ginkluoto konflikto padarinių⁷⁶. Be to, valstybėms paliekama teisė pačioms nustatyti taisykles, pagal kurias bus apsaugomos kultūros vertybės bei koki finansavimą jos gali ir nori skirti kultūros vertybių apsaugai. Papildomai, valstybės turi teisę kreiptis į Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizaciją (toliau – UNESCO), prašydamos techninės pagalbos⁷⁷.

Antrasis bendrosios kultūros vertybių apsaugos elementas – pagarba kultūros vertybėms, turi keturias reikšmes: susilaikymą nuo kultūros vertybių, jų aplinkos arba vertybėms saugoti skirtų prietaisų naudojimo kitiems tikslams, dėl ko tos vertybės ginkluoto konflikto metu galėtų būti sunaikintos ar apgadintos; nesiimti jokių piktavališkų veiksmų prieš kultūros vertybes; uždrausti, užkirsti kelią arba prireikus nutraukti bet kokios formos kultūros vertybių vagystes, grobstymus, pasisavinimą arba prieš jas nukreiptus vandalizmo aktus, o taip pat ir tokių vertybių rekvizavimą; ir pagaliau

⁷⁵ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806, 2 str.

⁷⁶ *Ibid.*, 3 str.

⁷⁷ *Ibid.*, 23 str.

susilaikyti nuo baudžiamųjų (atsakomųjų) veiksmų prieš kultūros vertybes⁷⁸. Esminis pagarbos kultūros vertybėms, kartu ir visos bendrosios apsaugos, aspektas yra valstybių pareiga nenaudoti tų vertybių, jų aplinkos arba vertybėms saugoti skirtų prietaisų kitiems tikslams, jeigu dėl to ginkluoto konflikto atveju tos vertybės galėtų būti sunaikintos arba apgadintos, taip pat nesiimti prieš tas vertybes jokių piktavališkų veiksmų⁷⁹.

Be minėtų nuostatų, bendroji apsauga numato papildomus įpareigojimus šalims įvykdžius okupaciją. 1954 m. Hagos konvencijos 5 str. 1 d. įtvirtintas šalies įsipareigojimas remti okupuotos valdžios organus garantuojant tos šalies kultūros vertybių apsaugą. Šioje dalyje nėra nustatyta valstybės pareigos saugoti kultūros vertybių okupuotoje teritorijoje, nes tai paliekama vietinės valdžios organams. Toks pareigų paskirstymas nėra stebinant, nes straipsnyje minimi saugos ir išsaugojimo darbai taikos metu atliekami kiekvienos valstybės pagal savo diskreciją, nes tik ji geriausiai žino, kaip užtikrinti kultūros vertybių saugumą, todėl ir okupacijos metu ši teisė paliekama okupuotos teritorijos valdžiai. Jeigu okupuotos teritorijos valdžia nėra pajėgi atlikti tam tikrų veiksmų, tokiu atveju okupantai gali padėti. Taip pat ir to paties str. 2 d. kalbama apie tai, jog okupantas gali įsikišti tik tuo atveju, jeigu okupuotos teritorijos valdžia negali imtis reikalingų priemonių išsaugoti karo veiksmų pažeistoms kultūros vertybėms. Tokiu atveju, okupantams privalu glaudžiai bendradarbiauti su okupuotos teritorijos valdžia.

Taigi bendroji apsauga pagal 1954 m. Hagos konvenciją nustato įpareigojimus valstybėms tiek taikos, tiek ginkluoto konflikto metu, savo nuožiūra nustatyti apsaugos priemones, kurių reikia norint kuo geriau apsaugoti kultūros vertybes. Tam tikrų panašumų su 1954 m. Hagos konvencija galima pastebėti 1949 m. Ženevos konvencijų protokoluose. Pagal tarptautinę humanitarinę teisę, kultūros vertybių apsaugai svarbus 1949 m. Ženevos konvencijų I papildomas protokolas – taikytinas tarptautinio ginkluoto konflikto metu ir 1949 m. Ženevos konvencijų II papildomas protokolas – aktualus netarptautinio ginkluoto konflikto metu. Abu minėtieji protokolai įtvirtina draudimą vykdyti karo veiksmus nukreiptus į kultūros vertybes ar jas naudoti kariniams tikslams, o 1949 m. Ženevos konvencijų I protokolas papildomai draudžia paversti kultūros vertybes represalijų objektais⁸⁰.

1954 m. Hagos konvencijos II protokolo bendroji apsauga papildo 1954 m. Hagos konvencijos pirmame skyriuje numatytą bendrąją apsaugą bei nustato atsargos priemonių

⁷⁸ O'KEEFE, R. *The protection of cultural property in armed conflict*. Cambridge: Cambridge university press, 2006, p. 120.

⁷⁹ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806, I skyriaus 2 str. 1 d.

⁸⁰ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1909, 53 str., c) punktas.

taikymą ginkluoto konflikto metu. 1954 m. Hagos konvencijos II protokole kultūros vertybių saugumo užtikrinimas yra labiau detalizuojamas nustatant gaires, pagal kurias valstybės turi imtis atitinkamų veiksmų. Kiekviena protokolo šalis taikos metu imasi parengiamųjų priemonių siekiant apsaugoti kultūros vertybes nuo numatomų ginkluoto konflikto padarinių. 1954 m. Hagos konvencijos II protokole nustatyta, kad parengiamieji darbai apima – aprašų rengimą, priemonių pavojaus atveju, skirtų apsaugai nuo gaisro ar pastatų sugriuvimo, planavimą, kilnojamųjų kultūros vertybių parengimą išvežimui arba deramą tokių vertybių apsaugą vietoje, taip pat kompetentingų valdžios organų, atsakingų už kultūros vertybių saugojimą, paskyrimą⁸¹.

1954 m. Hagos konvencijoje II protokolas numato UNESCO techninę pagalbą, kai to prašo šalis organizuojant jos kultūros vertybių apsaugą. Papildomai šalys yra skatinamos teikti visų rūšių dvišalę ar daugiašalę techninę pagalbą paprašiusiems šalims⁸². Kitaip nei 1954 m. Hagos konvencijoje, jos II protokole numatyta ir finansinė pagalba šaliai, kad būtų remiamos parengiamosios priemonės, kurių reikia taikos ar ginkluoto konflikto metu⁸³. Finansinė parama skiriama iš šiuo protokolu įsteigto kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu fondo.

Iš atliktos analizės matyti, kad pagrindinės bendrosios apsaugos reguliavimo kryptys yra draudimas naikinti, pareiga saugoti ir gerbti kultūros vertybes. Kaip pastebime, 1954 m. Hagos konvencijos II protokole bendroji apsauga suteikia tam tikrus įpareigojimus šalims taikos metu, nustatydamą minimalius reikalavimus, kurių šalis turi imtis, kad kultūros vertybės būtų kuo geriau apsaugotos ginkluoto konflikto metu. Vis dėlto, pagarba kultūros vertybėms pagal 1954 m. Hagos konvencijos II protokolą nėra savarankiškas dalykas, nes jis papildė 1954 m. Hagos konvenciją.

2.2 Specialioji ir sustiprinta apsauga

Specialioji apsauga, kitaip nei bendroji apsauga, suteikiama ne visoms kultūros vertybėms, kurias pasirenka valstybė narė. 1954 m. Hagos konvencijoje pasakyta, kad tokia apsauga gali būti skirta ribotam skaičiui slėptuvių, kuriose ginkluoto konflikto metu saugomos kilnojamiosios kultūros vertybės, paminklų sancaupų centrams ir kitoms labai

⁸¹ 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Antrasis protokolas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-478, 2 skyriaus 5 str.

⁸² *Ibid.*, 7 skyriaus 33 str., 2 d.

⁸³ *Ibid.*, 6 skyriaus 29 str., 1 d.

svarbioms nekilnojamosioms⁸⁴ kultūros vertybėms⁸⁵. Norint pabrėžti skirtumą nuo bendrosios apsaugos, 1954 m. Hagos konvencijos 8 str. 1 d. minima, kad specialiąją apsaugą gali gauti tik ribotas skaičius objektų, tačiau nėra nustatytas konkretus tokių objektų skaičius, įtvirtinta tik procedūra tokiam statusui gauti. Skirtingai nuo bendrosios apsaugos, vietoje žodžių „ypatingai svarbios kiekvienos tautos kultūros paveldui“ vartojami tik „labai svarbioms nekilnojamosioms vertybėms“. Iš esmės, šios formuluotės skiriasi tik tuo, jog pastaruoju atveju minimos nekilnojamosios kultūros vertybės.

1954 m. Hagos konvencijoje minimi du pagrindai kada kultūros vertybei gali būti suteikta specialioji apsauga. Visų pirma, kai jos yra pakankamai toli nuo didelių pramonės centrų arba svarbių karinių objektų, kurie gali būti ypatingai atakuojami, tokių kaip: oro uostai, transliacijos stotys, valstybės saugumo institucijos, uostai, svarbesnės geležinkelio stotys ir ryšių linijos. Antra, kai jos nėra naudojamos kariniais tikslais⁸⁶.

Pirmasis reikalavimas yra viena iš priežasčių kodėl iki šiol tik keturiolika objektų⁸⁷ yra užregistruoti Registre. Nėra aišku koks atstumas laikytinas pakankamu, taip pat nepateikiama nuorodų kokį pramonės centrą reikėtų laikyti dideliu. Be to, tai sukelia sunkumus nustatant tokio tipo kultūros vertybes nedidelėse valstybėse, kuriose visi objektai yra labai arti vienas kito. Vienintelė išimtis dėl pakankamo atstumo reikalavimo yra suformuluota taip, kad specialiąją apsaugą gali gauti kultūros vertybės, esančios netoli svarbaus karinio objekto, su sąlyga, kad tokios apsaugos paprašiusi aukštoji susitarianti šalis įsipareigoja nenaudoti to karinio objekto ginkluoto konflikto metu⁸⁸. Minėtoji norma neapima kultūros vertybių esančių netoli didelių pramonės centrų. Vis dėlto, slėptuvėms, esančioms netoli didelių pramonės centrų (ir karinių objektų), taip pat gali būti suteikta specialioji apsauga nepaisant jų buvimo vietos, jeigu slėptuvės konstrukcija, kurioje yra kultūros vertybės, pritaikyta atlaikyti bombardavimą⁸⁹.

Antrasis specialiosios apsaugos pagrindas, kuriuo reikalaujama, kad kultūros vertybė nebūtų naudojama kariniais tikslais, taip pat nėra visiškai tikslus. Jis turi būti aiškinamas taip – paminklų sancaupos centrų naudojimas kariniais tikslais reiškia tai, jog per jų teritoriją yra gabenami kareiviai arba karinės medžiagos, net jeigu jie gabenami

⁸⁴ Lietuviškame 1954 m. Hagos konvencijos tekste, II skyriaus 8 str. 1 d. minimos „kitos labai svarbios kultūros vertybės“, tačiau originaliame konvencijos tekste kalbama apie nekilnojamasias kultūros vertybes „*other immovable cultural property of very great importance*“.

⁸⁵ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806, II skyriaus 8 str. 1 d.

⁸⁶ *Ibid.*, 8 str. 1 d. a), b) punktai.

⁸⁷ Tarptautinis specialiai saugomų kultūros vertybių sąrašas [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Register2015EN.pdf>>.

⁸⁸ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806, II skyriaus 8 str. 5 d.

⁸⁹ *Ibid.*, II skyriaus 8 str. 5 d.

tranzitu, taip pat jeigu centre yra vykdoma su karinėmis operacijomis tiesiogiai susijusi veikla, dislokuojami kariniai daliniai arba gaminamos karinės medžiagos⁹⁰. 1954 m. Hagos konvencijoje yra nustatyta išimtis, kuri numato, kad ginkluotos apsaugos ar policijos pareigūnų paskyrimas saugoti kultūros vertybes nereiškia, kad jos naudojamos kariniais tikslais⁹¹.

Galiausiai, tam, kad kultūros vertybei būtų suteikta specialioji apsauga, ji turi būti įrašyta į Tarptautinį specialiai saugomų kultūros vertybių registrą (toliau – Registras), kuris yra tvarkomas UNESCO Generalinio direktoriaus⁹². Įprastinė įregistravimo procedūra vyksta pateikiant paraišką UNESCO Generaliniam direktoriui, kuris išplatina tokį prašymą visoms aukštosioms susitariančioms šalims. Kiekviena šalis turi teisę pareikšti esanti protestuojanti prieš tam tikrų kultūros vertybių įregistravimą. Iš esmės, yra du protestavimo pagrindai: objektas nėra kultūros vertybė arba jis yra per arti svarbių karinių objektų⁹³.

Nuo to momento, kai kultūros vertybė užregistruojama Registre, jai taikoma specialioji apsauga, patvirtinama tai, kad vertybė atitinka visus 1954 m. Hagos konvencijos keliamus reikalavimus ir jai suteikiamas neliečiamumas, kuris gali būti panaikintas tik tam tikrais atvejais⁹⁴. Ar specialioji apsauga užtikrina aukštesnio lygio apsaugą nei bendroji apsauga? Negalima to patvirtinti, nes specialioji apsauga suteiktas neliečiamumas reiškia, kad šios konvencijos šalys turi susilaikyti nuo prieš kultūros vertybes nukreiptų piktavališkų veiksmų ir tų vertybių bei jų aplinkos nenaudoti kariniais tikslais, išskyrus numatytas išimtis⁹⁵. Akivaizdu, kad ši formuluotė iš esmės niekuo nesiskiria nuo bendrąja apsauga nustatytų pareigų.

Apibendrinant, 1954 m. Hagos konvencijos nustatyta specialioji apsauga gali būti suteikta trijų kategorijų nekilnojamoms kultūros vertybėms: slėptuvei / saugyklai, kurioje saugomos kultūros vertybės, paminklų sancaupos centrams, kitoms labai svarbioms nekilnojamoms vertybėms. Dėl sąvokų siaurumo ir neapibrėžtumo, akivaizdus specialiosios apsaugos silpnumas yra tai, jog ji nesuteikia apsaugos galimybes

⁹⁰ *Ibid.*, II skyriaus 8 str. 3 d.

⁹¹ *Ibid.*, II skyriaus 8 str. 4 d.

⁹² Tarptautinis specialiai saugomų kultūros vertybių sąrašas [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Register2015EN.pdf>>.

⁹³ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto atveju konvencijos vykdymo taisyklės. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806, II skyriaus 14 str., 2 d.

⁹⁴ BOYLAN, J. P. *Review of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (The Hague Convention of 1954)* [interaktyvus]. UNESCO, 1993, p. 77 [žiūrėta 2018 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001001/100159eo.pdf>> .

⁹⁵ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806, II skyriaus 9 str.

netgi didžiausios svarbos kultūros vertybėms, pavyzdžiui, dėl pakankamo atstumo reikalavimų. Lyginamuoju požiūriu, specialiajai apsaugai gauti keliama reikalavimai yra daug griežtesni nei 1954 m. Hagos konvencija nustatyta bendrajai apsaugai, tačiau specialiaja apsauga užtikrinamas kultūros vertybės neliečiamumas savo turiniu beveik nesiskiria nuo užtikrinamos bendraja apsauga.

1954 m. Hagos konvencijos neveiksmingumas specialiosios apsaugos srityje tapo viena iš kertinių priežasčių priimti sustiprintą apsaugą 1954 m. Hagos konvencijos II protokolu. II protokolo rengėjai nusprendė, kad sustiprinta apsauga turi pakeisti specialiąją apsaugą. Todėl, jeigu kultūros vertybei suteikta ir specialioji, ir sustiprinta apsauga, o valstybė yra ir 1954 m. Hagos konvencijos, ir II protokolo šalis, turi būti taikoma sustiprinta apsauga.

Kultūros vertybėms sustiprinta apsauga gali būti suteikiama, jeigu jos atitinka tris 1954 m. Hagos konvencijos II protokole nustatytus reikalavimus. Pirmasis iš jų, kultūros vertybė turi būti didžiausios svarbos žmonijai. Antra – ji turi būti saugoma atitinkamų valstybės vidaus teisinių ir administracinių priemonių, pripažįstant jos išskirtinę kultūrinę ir istorinę vertę bei užtikrinant aukščiausią apsaugos lygį. Ir trečia – jei ji nėra naudojama kariniais tikslais arba karinėms zonoms pridengti, o II protokolo šalis yra pareiškusi, kad nenaudos jos taip⁹⁶.

Siekiant nustatyti, ar kultūros vertybė atitinka pirmąjį reikalavimą, sprendžia 1954 m. Hagos konvencijos II protokolu įsteigtas Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu komitetas (toliau – Komitetas), nes sąvoka „didžiausios svarbos žmonijai“ nėra apibrėžta jokiam dokumente. Komitetas užima svarbų vaidmenį nustatant ir antrojo reikalavimo įgyvendinimą. Kadangi 1954 m. Hagos konvencijos II protokole neapibrėžta kokių konkrečių teisinių ar administracinių priemonių valstybė turi imtis bei koks apsaugos lygis atitinka aukščiausią. Galiausiai trečiasis reikalavimas yra analogiškas 1954 m. Hagos konvencijos 8 str. 1 d. b) punktui, tad jo įgyvendinimas priklauso nuo konkrečios valstybės. Sustiprinta apsauga prarandama, jei ji laikinai nutraukiama arba kultūros vertybė nebeatitinka 1954 m. Hagos konvencijos II protokolo 10 str. nustatytų kriterijų⁹⁷.

Sustiprintą apsaugą turinčioms kultūros vertybėms taip pat užtikrinamas neliečiamumas. Jis reiškia, kad konflikto šalys nesirinks tokių kultūros vertybės puolimo objektu ir nenaudos jos bei ją supančios aplinkos kaip paramos kariniams veiksmais⁹⁸.

⁹⁶ 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Antrasis protokolas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-478, 3 skyriaus 10 str.

⁹⁷ *Ibid.*, 3 skyriaus 13 str., 1 d.

⁹⁸ *Ibid.*, 3 skyriaus 12 str.

Taigi, galime identifikuoti 1954 m. Hagos konvencijos II protokolu įtvirtintos sustiprintos apsaugos teigiamus aspektus. Pirma, skirtingai nei specialiosios apsaugos atveju, ji suteikiama ne tik nekilnojamoms, bet ir kilnojamoms kultūros vertybėms. Antra, pakankamo atstumo reikalavimo nuo didelių pramonės centrų ir karinių objektų netaikymas. Vis dėlto, tiek specialiosios, tiek sustiprintos apsaugos turinio prasme, prieiname prie išvados, kad jomis užtikrinama apsauga beveik nesiskiria nuo bendrosios apsaugos.

2.3 Draudimas imtis karinių veiksmų prieš kultūros vertybes ir neišvengiamos karinės būtinybės doktrina

Vykstant ginkluotiems konfliktams, žala kultūros vertybėms gali būti padaroma dėl daugybės priežasčių. Problema dažniausiai kyla tuomet, kai turi būti tinkamai užtikrintas balansas tarp tikslo sėkmingai įvykdyti karinę operaciją ir kultūros vertybių apsaugos. Šiame kontekste svarbi tarptautinėje humanitarinėje teisėje įtvirtinta karinės būtinybės doktrina.

Valstybių įsipareigojimas pagal 1954 m. Hagos konvencijos 4 str. 1 d. – susilaikyti nuo kultūros vertybių naudojimo kitiems tikslams bei nesiimti jokių karinių veiksmų prieš kultūros vertybes – nėra absoliutus. Kadangi 1954 m. Hagos konvencijos 4 str. 2 d. teigia, kad įsipareigojimus atsisakyti vykdyti galima tokiais atvejais, kai tai yra neišvengiama dėl susidariusios karinės padėties⁹⁹. Pacituota nuostata nesuteikia jokių gairių, kokia situacija leidžia taikyti karinę būtinybę arba, kas gali priimti atitinkamą sprendimą. Dėl minėtosios nuostatos netikslumo, ji buvo plačiai kritikuojama ir tai paskatino bandymus labiau apibrėžti karinę būtinybę 1954 m. Hagos konvencijos II protokolu. Vis dėlto, neinformatyvus „karinės būtinybės“ apibrėžimas nereiškia, kad išimtis gali būti taikoma vien dėl karinio patogumo¹⁰⁰. Reikėtų vadovautis UNESCO Sekretoriato apibrėžtomis sąlygomis, kada ir kaip galima nukreipti karinius veiksmus į kultūros vertybes: i) priemonės, kurių imasi karininkas, kad pasiektų kiek įmanoma greitesnį priešo pasidavimą, privalo būti teisėtos ir atitikti visuotinai pripažintus išsutarčių ir paprotinės teisės, kylančius tarptautinės humanitarinės teisės principus, tokius kaip kombatantų ir civilių atskyrimo, proporcingumo ir draudimo taikyti represijas šios kategorijos asmenims bei objektams ii) veiksmai turi būti ribojami laiko, tikslo ir karinio

⁹⁹ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806, I skyriaus 4 str., 2 d.

¹⁰⁰ FORREST, C. J. S. The Doctrine of Military Necessity and the Protection of Cultural Property During Armed Conflicts [interaktyvus]. *California Western International Law Journal*, 2007, t. 37, Nr. 2, p. 206 [žiūrėta 2018 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://scholarlycommons.law.cwsl.edu/cwilj/vol37/iss2/2/>>.

objekto atžvilgiu iii) operacijos metu nėra jokios kitos įmanomos alternatyvos iv) operacijos metu, karininko atlikta situacijos analizė turi būti paremta visais prieinamais šaltiniais v) neišvengiamai susidariusią karinę padėtį gali nustatyti tik karininkas vadovaujantis bataliono dydžio kariniam vienetui, nebent susidariusios aplinkybės to neleidžia vi) jeigu įmanoma, turi būti duodamas išankstinis įspėjimas¹⁰¹.

Atkreiptinas dėmesys, kad 1949 m. Ženevos konvencijų I prokole numatytas draudimas atakuoti kultūros vertybes yra griežtesnis nei 1954 m. Hagos konvencijoje, nes pastarojoje prieš kultūros vertybes galima nukreipti karo veiksmus, jeigu susidaro karinė būtinybė, o pagal I protokolą – ne¹⁰². 1949 m. Ženevos konvencijų I protokolą taip pat draudžia ne tik nukreipti atakas prieš kultūros vertybes, bet taip pat ir naudoti jas kariniams tikslams. Terminas „naudojimas kariniais tikslais“ yra labai platus¹⁰³. Tai apima ir tokius atvejus, kai viena šalis naudoja istorinę pilį kaip priedangą nuo priešo tolimų artilerijos atakų¹⁰⁴. Nors ir pilyje būtų dislokuotos ginkluotosios pajėgos ar pilimi būtų naudojamos kaip priedanga, tai nesuteiktų teisės tokį objektą pulti ar sunaikinti, nes toks objektas dar turi atitikti kariniam objektui keliamus du reikalavimus, t.y. efektyviai padėti karo veiksmams bei suteikti aiškų karinį pranašumą jo sunaikinimo atveju¹⁰⁵. Paradoksu, bet 1954 m. Hagos konvencija skirta kultūros vertybių apsaugai suteikia sąlyginai silpnesnę apsaugą nei 1949 m. Ženevos konvencijų I protokolą. Be to, jeigu valstybė yra ir 1949 m. Ženevos konvencijų protokolą, ir 1954 m. Hagos konvencijos bei jos protokolą šalis, turi būti taikoma Hagos konvencija ir / ar jos protokolai.

Manyta, jog specialiosios apsaugos suteikimas ribotam kultūros vertybių skaičiui padės išvengti karinės būtinybės išlygos taikymo. Deja, taip neįvyko, specialioji apsauga taip pat gali būti panaikinta, kai susidaro neišvengiama karinė būtinybė. Skirtingai nei bendrosios apsaugos atveju, neliečiamumo statusas gali būti panaikintas tik išimtiniais atvejais. Ar tai yra išimtinis atvejis, sprendimą priima karininkas vadovaujantis divizionai arba panašaus dydžio ar didesnio kariuomenės daliniui¹⁰⁶. Taip pat, kai susidariusios aplinkybės leidžia, apie panaikintą neliečiamumą pranešama priešiška šaliai¹⁰⁷.

¹⁰¹ HLADIK, J. The review of the 1954 Convention and the adoption of the Second Protocol thereto [interaktyvus]. *International Review of Red Cross*, 1999, Nr. 835 [žiūrėta 2018 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/57jq39.htm>>.

¹⁰² SANDOZ, Y., et al. *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Geneva: Martinus Nijhoff Publishers, 1987, para. 2077.

¹⁰³ *Ibid.*, para. 2078.

¹⁰⁴ O'KEEFE, R. *The protection of cultural property in armed conflict*. Cambridge: Cambridge university press, 2006, p. 215.

¹⁰⁵ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolą dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolą). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1909, 52 str. 2 d.

¹⁰⁶ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806, II skyriaus 11 str. 2 d.

¹⁰⁷ *Ibid.*

1954 m. Hagos konvencija II protokolas taip pat leidžia nukreipti karinius veiksmus prieš sustiprintą apsaugą turinčias kultūros vertybes, panaudojant neišvengiamos karinės būtinybės sąlyga¹⁰⁸. Skirtingai nei 1954 m. Hagos konvencijoje, II protokole nukreipti karinius veiksmus į kultūros vertybę galima tik tada, kai ta kultūros vertybė dėl savo panaudojimo yra paversta kariniu objektu arba nėra įmanomo alternatyvaus būdo pasiekti tokį karinį pranašumą, kokį galima pasiekti karo veiksmus nukreipus prieš tą objektą¹⁰⁹. Šis protokolas eksplicitiškai nustato dar du kriterijus, ribojančius karinės būtinybės išlygos panaudojimą. Pirma, sprendimą pasinaudoti neišvengiamos karinės būtinybės sąlyga priima tik karininkas, vadovaujantis bataliono dydžio ar didesniai kariniam vienetui, o jeigu aplinkybės to neleidžia, sprendimą gali priimti ir mažesniai kariniam vienetui vadovaujantis karininkas¹¹⁰. Antra, perduodamas veiksmingas išankstinis perspėjimas¹¹¹. Vienas mokslininkas teigė, jog pagal 6 str. pateiktą karinės būtinybės išlygos koncepciją praktiškai niekada nebus įmanoma pateisinti karinių veiksmų, nes beveik visada egzistuoja alternatyvų apeiti kultūros vertybę¹¹². Tai galėtų būti teisingas pastebėjimas, jeigu kultūros vertybių apsaugojimas būtų pagrindinis šio straipsnio tikslas, tačiau šis straipsnis kalba apie alternatyvą tik ta apimtimi, kiek ji suteikia karinio pranašumo.

Kultūros vertybių arba jų aplinkos naudojimas kariniams tikslams buvo vienu iš labiausiai paplitusių pagrindų pasinaudoti karinės būtinybės sąlyga vykstant Jugoslavijos karams. 1991 m. gruodžio 6 d. Dubrovniko senamiesčio apšaudymas yra tinkamas karinės būtinybės išlygos „lankstumo“ pavyzdys. Dubrovnikas buvo pripažintas pasaulio kultūros paveldo vietoje dar 1979 m. TBTJ byloje *Prokuroras v. Pavle Strugar*¹¹³ buvo teigiama, kad Kroatijos karinės pajėgos išdėstė savo sunkiąją ginkluotę ant Dubrovniko senamiesčio sienų ir jį supančioje teritorijoje, o Jugoslavijos liaudies išsivadavimo armija (toliau – JLIA) tik reagavo į ugnį, kylančią iš užimtų pozicijų. Kaip paaiškėjo, nebuvo įrodymų, kad buvo užimtos tokios pozicijos ar, kad ant senamiesčio sienų būtų buvę išdėstyti sunkieji ginklai. Šioje byloje TBTJ išaiškino, kad net jei tik dalis ar visos šaudmenų pozicijos, ar sunkieji ginklai būtų buvę išdėstyti senamiestyje ar ant jo sienų,

¹⁰⁸ 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Antrasis protokolas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-478, 2 skyriaus 6 str. a) d.

¹⁰⁹ *Ibid.*, 2 skyriaus 6 str. a) d. i) ir ii) punkt.

¹¹⁰ *Ibid.*, 2 skyriaus 6 str. c) d.

¹¹¹ *Ibid.*, 2 skyriaus 6 str. d) d.

¹¹² FORREST, C. J. S. The Doctrine of Military Necessity and the Protection of Cultural Property During Armed Conflicts [interaktyvus]. *California Western International Law Journal*, 2007, t. 37, Nr. 2, p. 214 [žiūrėta 2018 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://scholarlycommons.law.cwsl.edu/cwilj/vol37/iss2/2>>.

¹¹³ Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 2005 m. sausio 31 d. sprendimas. *Prokuroras v. Pavle Strugar*. Nr. IT-01-42-T [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/strugar/tjug/en/str-tj050131e.pdf>>.

įrodymai atskleidžia, kad tą dieną jie nebuvo laikomi keliančiais didelę grėsmę JLIA pajėgoms¹¹⁴, o padaryta žala buvo plataus masto, nebuvo atsižvelgta į tai, ar kultūros vertybė iš tikrųjų naudojama kariniams tikslams ir ar toks panaudojimas galėjo sukelti rimtą grėsmę. Taigi, karinė būtinybė šiuo atveju neegzistavo.

Kitokios išvados prieita byloje *Prokuroras v. Prlic, et al.*¹¹⁵. Buvo pripažinta, kad 1993 m. Kroatijos ginkluotosios pajėgos sugriovė Mostaro Senąjį tiltą, Bosnijoje Hercegovinoje. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Mostaro Senojo tilto sugriovimas turėjo didžiulį psichologinį poveikį musulmonų populiacijai dėl išskirtinės tilto kultūrinės, istorinės ir simbolinės vertės¹¹⁶. Įvertinus bylos faktines aplinkybes buvo nustatyta, kad tiltu buvo gabenama kariuomenė ir karinė amunicija, nes tai buvo perėjimas per Neretvos upę, tokiu būdu tiltas tarnavo Bosnių musulmonų pajėgoms. Kadangi tiltu naudojosi karinės pajėgos, TBTJ nustatė, kad atakos metu jis buvo laikytinas kariniu objektu ir todėl, jo sunaikinimas buvo pateisinamas karine būtinybe. Nepaisant to, teisėjų kolegija pripažino, kad poveikis civiliams gyventojams buvo neginčytinas ir esminis, todėl neproporcingas pasiektam kariniam pranašumui¹¹⁷.

Taigi, galima vertinti, jog mėginimas struktūrizuoti karinės būtinybės išlygos taikymą iš dalies sudaro prielaidas išpuoliams prieš kultūros vertybes. Tokią išvadą lemia tai, kad susidarius neišvengiamai karinei būtinybei pagrindinis dėmesys sutelkiamas į karinį pranašumą ir karinius tikslus, kurie veikia kaip efektyvus gynybinis mechanizmas atakuojančiai šaliai. Akivaizdi problema kyla, kai kultūros vertybės yra išsidėsčiusios arti karinių objektų arba jos pradedamos naudoti kariniams poreikiams, nes tuomet jos praranda bet kokią tarptautinių konvencijų užtikrinamą apsaugą.

2.4 Teisinės pasekmės už kultūros vertybių apsaugą reglamentuojančių normų nesilaikymą

Ištyrus ir nustatčius, kad kultūros vertybėms gali būti taikoma bendroji, specialioji ir / arba sustiprinta apsauga bei priėjus prie išvados, jog tam tikrais atvejais egzistuoja teisėta galimybė jas atakuoti, reikia išanalizuoti kokios teisinės pasekmės grėsia už konvencijų nuostatų pažeidimus.

¹¹⁴ *Ibid.*, para. 209.

¹¹⁵ Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 2013 m. gegužės 29 d. sprendimas. *Prokuroras v. Prlic, Stojic, Praljak, Petkovic, Coric ir Pusic*, Nr. IT-04-74-T [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/prlic/tjug/en/130529-1.pdf>>.

¹¹⁶ ELLIS, S. M. The ICC's Role in Combatting the Destruction of Cultural Heritage. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 2017, t. 49, Nr. 1, p. 50.

¹¹⁷ *Ibid.*, p. 50.

Sankcijų sistemos analizę reikėtų pradėti nuo 1954 m. Hagos konvencijos 28 str. nustatančio pareigą konvencijos dalyvėms imtis visų reikalingų jų įprastinės baudžiamosios jurisdikcijos ribose esančių priemonių nubausti ir paskirti baudžiamąsias arba drausmines sankcijas bet kokios tautybės asmenims pažeidusiems šią konvenciją¹¹⁸. Vertinant pacituotos nuostatos turinį, akivaizdus trūkumas yra jos bendras pobūdis – 28 str. nenustato nei nusikalstamų veikų sąrašo, nei sankcijų procedūrinių aspektų. Šis trūkumas išsprendžiamas 1954 m. Hagos konvencijos II protokolu, nustatančiu sankcijas už 1954 m. Hagos konvencijos ir jos II protokolo pažeidimus. Pagal ketvirtąjį skyrių šiurkščiu pažeidimu laikoma, kai asmuo tyčia:

1. pasirenka kultūros vertybę atakos objektu, kuriai taikoma sustiprinta apsauga;
2. naudoja kultūros vertybę, kuriai taikoma sustiprinta apsauga, arba ją supančią aplinką kaip paramą karo veiksams;
3. sunaikina arba pasisavina pagal konvenciją arba šį protokolą saugomą kultūros vertybę;
4. pasirenka pagal konvenciją arba šį protokolą saugomą kultūros vertybę atakos objektu;
5. pavagia, pagrobia ar pasisavina pagal konvenciją saugomą kultūros vertybę arba padaro vandalizmo aktą, nuo kurio ta vertybė nukenčia¹¹⁹.

Be to, 1 – 3 punktuose išvardytiems pažeidimams pagal II protokolą yra taikoma universalioji jurisdikcijai. Todėl, valstybė turi teisę nustatyti savo jurisdikciją ne tik tada, kai šie pažeidimai padaryti jos teritorijoje ar įtariamasis yra jos nacionalinis subjektas, bet taip pat tuo atveju, kai įtariamasis pažeidėjas yra jos teritorijoje.

Tam, jog asmenys įvykdę aukščiau išvardytus pažeidimus būtų nubausti, reikia efektyvaus įgyvendinimo mechanizmo nacionaliniu lygiu. Valstybės savo įstatymuose turi kriminalizuoti tokias veikas ir nustatyti jurisdikciją teisti ir išduoti šiuos asmenis¹²⁰. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatyta, jog tas, kas davė karo būtinumu nepateisinamą įsakymą naikinti arba naikino tarptautinių sutarčių ar valstybės vidaus teisės aktų saugomus istorinius paminklus, kultūros, meno, švietimo, auklėjimo, mokslo ar religijos objektus, naudojo tokius objektus arba juos supančią aplinką karo veiksams, grobstė ar pasisavino nacionalines vertybes okupuotoje ar

¹¹⁸ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806, II skyriaus 28 str.

¹¹⁹ 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Antrasis protokolai. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-478, I skyriaus 4 str., 2 d.

¹²⁰ HENCKAERTS, J. M. *New rules for the protection of cultural property in armed conflict. The significance of the Second Protocol to the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*. International Review of the Red Cross, Nr. 835.

aneksuotoje teritorijoje ar vandališkais veiksmais jas naikino ar gadino ir padarė didelės žalos, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dvylikos metų¹²¹. Šie nusikaltimai priskirtini prie nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų. Pažymėtina, kad už nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas nustato universaliąją jurisdikciją.

1949 m. Ženevos konvencijų I protokolo 85 str. yra numatyti pažeidimai, kurie taip pat laikomi sunkiais, iš kurių vienas yra susijęs su kultūros vertybėmis. Šioje nuostatoje yra teigiama, kad pažeidimas yra sunkus, kai puolimo objektu tampa aiškiai atpažįstami istoriniai paminklai, meno kūriniai ar šventovės, kurie yra kultūrinis ir dvasinis tautų paveldas bei kuriems specialiu susitarimu, sudarytu, pavyzdžiui, kompetentingos tarptautinės organizacijos, buvo suteikta ypatinga apsauga ir dėl to šis paveldas labai sugriaunamas, kai nėra įrodymų, kad priešiška šalis naudojo kultūros vertybes kariniams siekiams palaikyti, ir kai tokie istoriniai paminklai, meno kūriniai ir šventovės nėra visai arti karinių objektų¹²². O 1949 m. Ženevos konvencijų II protokolas nenumato kas turėtų būti laikytina šio protokolo pažeidimais.

Nustačius, kad 1954 m. Hagos konvencijoje nėra išvardytų konkrečių pažeidimų taip pat nenumatyta universalioji jurisdikcija, reikia pastebėti, kad 1954 m. Hagos konvencijos II protokole du iš trijų šiurkščių pažeidimų, kuriems nustatyta universalioji jurisdikcija yra susiję su sustiprintą apsaugą turinčiomis kultūros vertybėmis. Lyginant su 1949 m. Ženevos konvencijų I protokolu, pagal kurį sunkiam pažeidimui prilyginamas tik kultūros vertybių puolimas, 1954 m. Hagos konvencijos II protokolas šiurkščiu pažeidimu laiko ne tik kultūros vertybių atakavimą, bet ir tokių vertybių naudojimą karo veiksmams. Nors 1954 m. Hagos konvencijos II protokolas taikytinas tarptautiniams ir netarptautiniams ginkluotiems konfliktams, pažeidimų ir universalios jurisdikcijos neįtvirtinimas 1954 m. Hagos konvencijoje ir 1949 m. Ženevos konvencijų II protokole, skatina manyti, kad sankcijų klausimu netarptautinių ginkluotų konfliktų metu kultūros vertybių apsauga mažiau kodifikuota.

¹²¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741, XV skyriaus, 106 str.

¹²² 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1909, 85 str. 4 d. d) punkt.

3 KULTŪROS VERTYBIŲ APSAUGOS PRIEMONĖS GINKLUOTO KONFLIKTO METU

3.1 Kultūros vertybių ženklimas

Kelių skirtingų lygių kultūros vertybių apsaugos egzistavimas kelia klausimą – kokie kriterijai, leidžiantys identifikuoti kultūros vertybes, yra reglamentuojami tarptautinėje teisėje? Atsakymą į šį klausimą galima rasti nuostatose dėl kultūros vertybių skiriamąjo simbolio naudojimo, kurios įtvirtintos 1954 m. Hagos konvencijos 6, 10, 16 ir 17 str. bei Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto atveju konvencijos vykdymo taisyklių (toliau – Taisyklės) 20 str. Remiantis minėtaisiais straipsniais šiame skyriuje nagrinėjamos skiriamąjo simbolio, kaip kultūros vertybių apsaugos priemonės, naudojimo taisyklės, vertinami atvejai, kada šio simbolio naudojimas yra privalomas, taip pat tiriamas skiriamąjo simbolio naudojimo praktinis efektyvumas.

1954 m. Hagos konvencija nustato, kad kultūros vertybės gali būti pažymėtos skiriamuoju simboliu, kad jas būtų galima lengviau atpažinti. Pagal 16 str. pavadinimu „Konvencijos simbolis“ skiriamuoju simboliu yra smaigaliu žemyn nukreiptas baltai mėlyno skydo forma (skydas yra sudarytas iš ryškiai mėlynos spalvos kvadrato, kurio vienas kampas yra skydo smaigalys, ant kurio yra ryškiai mėlynos spalvos trikampis, o abejose mėlynų figūrų pusėse esančius plotus užpildo baltos spalvos trikampiai)¹²³. Skiriamuoju simboliu gali būti ženklinamos nekilnojamosios ir kilnojamosios kultūros vertybės, tačiau dažnai kilnojamosios vertybės nėra ženklinamos, pavyzdžiui, dėl estetinių sumetimų.

Nustačius kaip atrodo skiriamasis simbolis, būtina išnagrinėti ar bendrosios, specialiosios bei sustiprintos apsaugos suteikimas suponuoja skirtingą kultūros vertybių ženklimą. 1954 m. Hagos konvencijos numatytais atvejais galima vartoti vieną skiriamąjį simbolį arba tris trikampių išdėstytais simbolius¹²⁴. Apibendrinant, vienas skiriamasis simbolis naudojamas: i) žymint kultūros vertybes saugomas pagal bendrąją apsaugą ii) identifikuojant asmenis atsakingus už Taisyklėse numatytos kontrolės vykdymą iii) identifikuojant kultūros vertybių apsaugos darbuotojus iv) ženklinant pažymėjimus, numatytus Taisyklėse¹²⁵. Tris skiriamuosius simbolius galima naudoti tik konkrečiai nustatytais atvejais: i) nekilnojamosioms kultūros vertybėms saugomoms pagal specialiąją apsaugą ii) gabenant kultūros vertybes, kurioms nustatyta specialioji

¹²³ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806, V skyriaus 16 str. 1 d.

¹²⁴ *Ibid.*, V skyriaus 16 str., 2 d.

¹²⁵ *Ibid.*, V skyriaus 17 str., 2 d.

apsauga iii) slėptuvėms, įrengtoms Taisyklėse numatyta tvarka¹²⁶. Visais kitais atvejais skiriamąjį simbolio naudojimas yra draudžiamas.

Įdomu, kad 1954 m. Hagos konvencijos II protokolas nenumato specialių nuostatų, kaip turėtų būti identifikuojamos kultūros vertybės saugomos pagal sustiprintą apsaugą. Tik 2015 m. protokolo šalys sukūrė šioms vertybėms ženklinti skirtą skiriamąjį simbolį¹²⁷. Skiriamasis simbolis yra smaigaliu žemyn nukreipta baltai mėlyno skydo forma, iš išorės apvesta raudona spalva. Tai, kad tokios kultūros vertybės neturi savo simbolio, nereiškia, jog joms netaikoma apsauga pagal 1954 m. Hagos konvencijos II protokolą.

Skiriamąjį simbolio naudojimas nėra privalomas visais atvejais. Nėra privaloma žymėti kultūros vertybių, kurioms taikoma bendroji apsauga. Taip pat šalys gali, bet nėra įpareigos, ženklinti sustiprinta apsauga saugomas kultūros vertybes. Priešingai, specialiosios apsaugos atveju – tokioms kultūros vertybėms skiriamąjį simbolio naudojimas yra privalomas. Dažniausiai pasitaikantis piktnaudžiavimas skiriamuoju simboliu yra, kai toks simbolis naudojamas ant objekto, konstrukcijos ar pastato, kurie nėra kultūros vertybės, bet siekiama apsaugoti nuo galimos priešininko atakos. Būtina pažymėti, kad ginkluotų konfliktų metu draudžiama netinkamai naudoti skiriamąjį simbolį, nes tam tikrais atvejais tai gali būti laikoma karo nusikaltimu¹²⁸.

Nors visi analizuoti reikalavimai turi būti vykdomi vykstant ginkluotam konfliktui, praktiniu požiūriu, šalys turėtų ženklinti kultūros vertybes ir taikos metu. Pastebima, kad skiriamąjį simbolio naudojimas taikos metu yra pakankamai retas reiškinys. Tai galima paaiškinti keliomis priežastimis. Pirma, atsižvelgiant į 1954 m. Hagos konvencija saugomų pastatų skaičių kiekvienoje valstybėje, jų ženklinimas reikalauja didelių finansinių išlaidų. Kita priežastis, tai didelės laiko sąnaudos, ypač dėl 1954 m. Hagos konvencijos 17 str. 4 d. reikalavimo, gauti tinkamai pasirašytą įgaliojimą su nurodyta jo išdavimo skiriamąjį simbolio naudojimui, ženklinant nekilnojamąsias vertybes. Ironiška, bet estetiškai kultūros vertybės išvaizda, taip pat gali kliūdyti ženklinimui¹²⁹. Abejonių kelia ir simbolio naudojimo efektyvumas vykstant šių dienų atakoms, kurių metu pasitelkiamos priešlėktuvinės sparnuotosios raketos ir ilgo nuotolio artilerijos, o kariniai objektai yra identifikuojami palydovų pagalba.

¹²⁶ *Ibid.*, V skyriaus 17 str., 1 d.

¹²⁷ O'KEEFE, R., et al. *Protection of Cultural Property Military Manual* [interaktyvus]. France: UNESCO, 2016, p. 67 [žiūrėta 2018 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002466/246633e.pdf>>.

¹²⁸ *Ibid.*, p. 68.

¹²⁹ O'KEEFE, R. *The protection of cultural property in armed conflict*. Cambridge: Cambridge university press, 2006, p. 117.

Taigi, skiriamąjį simbolį naudojimas yra svarbi kultūros vertybių apsaugos priemonė padedanti identifikuoti kultūros vertybes ginkluoto konflikto metu ir atskirti jas nuo teisėtų karinių objektų. Vis dėlto, universalus skiriamąjį simbolį naudojimas turi ir neigiamų pasekmių. Pavyzdžiui, vykstant ginkluotiems konfliktams Balkanuose 1992 – 1994 m., tinkamai paženklintos kultūros vertybės buvo sąmoningai atakuojamos, taip padarant milžinišką žalą nacionaliniam kultūriniam identitetui. Natūralu, kad tokie įvykiai prisidėjo prie skeptiško požiūrio į kultūros vertybių ženklavimo pagrįstumą šiuolaikiniuose ginkluotuose konfliktuose, kuris laikomas nereikalingu ar netgi tiesiogiai kenksmingu. Dėl to, kai kuriose valstybėse kultūros vertybių žymėjimo procesas iki šiol neįgauna pagreičio.

3.2 Kultūros vertybių transportavimas ir restitucija

Tam tikrais atvejais – tarptautinio arba netarptautinio ginkluoto konflikto metu – kultūros vertybės turi būti perkeltos iš vienos vietos į kitą. Dėl susidariusios nestabilios padėties šios situacijos labai dažnai lydimos nelegalaus kultūros vertybių gabenimo, vagysčių, plėšikavimo bei kitų nusikalstamų veikų nukreiptų į kilnojamąsias kultūros vertybes.

Viena iš priemonių apsaugoti kilnojamąsias kultūros vertybes nuo galimų neigiamų pasekmių ginkluoto konflikto metu yra jų perkėlimas nuo arti esančių karinių objektų į saugią zoną valstybėje, kurioje ši vertybė yra arba už jos ribų. 1954 m. Hagos konvencija nustato su tuo susijusį reglamentavimą, numatantį, kad šaliai prašant, kultūros vertybėms, gabenamoms norint jas perkelti į kitą vietą toje pačioje arba kitoje teritorijoje, Konvencijos vykdymo taisyklėse nustatytais sąlygomis, gali būti paskirta specialioji apsauga¹³⁰. Taip pat numatoma šalių pareiga susilaikyti nuo piktavališkų veiksmų, nukreiptų prieš su specialia apsauga gabenamas kultūros vertybes¹³¹. Tad, šiuo straipsniu nustatomas visiškas draudimas atakuoti bet kokias transporto priemones, kurios išskirtinai yra naudojamos kultūros vertybių gabenimui.

Pripažįstant kultūros vertybių gabenimo problematikos svarbą, 1954 m. Tarpvyriausybinė konferencija norėjo imtis griežtų veiksmų siekiant uždrausti bet kokią kultūros vertybių gabenimą iš okupuotų teritorijų 1954 m. Hagos konvencijoje. Daugelis valstybių tam priešinosi, o šis klausimas galiausiai buvo aptartas 1954 m. Hagos konvencijos I protokole. Esminė I protokolo nuostata yra labai aiški – kiekviena

¹³⁰ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806, III skyriaus 12 str. 1 d.

¹³¹ *Ibid.*, III skyriaus 12 str. 3 d.

protokolo šalis įsipareigoja užkirsti kelią kultūros vertybių eksportui okupuotose teritorijose, saugoti iš okupuotų teritorijų įvežtas kultūros vertybes ir pasibaigus karo veiksams grąžinti visas kultūros vertybes anksčiau okupuotai valstybei¹³². Be to, 1954 m. Hagos konvencijos I protokolu nustatyta pareiga okupuojančiai šaliai išmokėti kompensacijas asmenims, sąžiningai įsigijusiems kultūros vertybės¹³³ bei garantuojamas kultūros vertybių, perkeltų į kitą šalį apsaugos tikslais ginkluoto konflikto metu, grąžinimas¹³⁴.

Deja, 1954 m. Hagos konvencijos I protokolas nepasižymi sistemingumu, nes jame nėra nustatyta kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos vykstant netarptautiniam ginkluotam konfliktui. Todėl, praktinis I protokolo įgyvendinimas nėra efektyvus, o plataus masto neteisėti kultūros vertybių gabenimai tiek okupacijų, tiek netarptautinių ir tarptautinių ginkluotų konfliktų metu toliau vyksta. Akivaizdus pavyzdys, stambaus masto viešų kolekcijų ir saugomų paminklų praradimai vykę Irano ir Irako karo metu 1980 – aisiais. Tokių pavyzdžių netrūksta ir Sirijoje. 2011 m. prasidėjus ginkluotam konfliktui atsirado pranešimų apie žalą padarytą kultūros vertybėms. Archeologinės vietovės, muziejai, istoriniai paminklai ir religiniai pastatai buvo plėšiami, grobstomi iš ideologinių paskatų ar, paprasčiausiai, siekiant finansiškai pasipelnėti. Buvo pranešama, kad pavogtos kultūros vertybės iš Sirijos buvo išgabentos į Libaną, Jordaniją ir Turkiją¹³⁵. Nors iki šiol yra ieškoma būdų kaip efektyvinti kultūros vertybių transportavimo teisinį reguliavimą, 1970 UNESCO ir 1995 m UNIDROIT konvencijos yra dvi svarbiausios tarptautinės sutartys sukūrusios tarptautinį dialogą dėl neteisėto kultūros vertybių gabenimo ir nuosavybės teisių atkūrimo į jas mechanizmą.

1970 UNESCO konvencija numato priemones apsaugai nuo vagysčių, plėšikavimo bei grobstymo, kontrabandos, taip pat nuo jų priverstinio išvežimo ar nuosavybės teisės perdavimo okupavus šalį, be to, nustatomos ir restitucijos nuostatos. Konvencija savaime neuždraudžia kultūros vertybių eksporto, bet sukuria pareigas, kurios turi būti įgyvendinamos valstybių nacionalinėmis priemonėmis. Kultūros vertybių importo ir eksporto reguliavimas įtvirtintas konvencijos 6 ir 7 str. Pagal 6 str. kultūros vertybė turi turėti pažymą, patvirtinančią, kad išvežimas yra teisėtas. Be tokios pažymos

¹³² BOYLAN, J. P. *Review of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (The Hague Convention of 1954)* [interaktyvus]. UNESCO, 1993, p. 99 [žiūrėta 2018 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001001/100159eo.pdf>> .

¹³³ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806, Protokolo I skyriaus 4 str.

¹³⁴ *Ibid.*, II skyriaus 5 str.

¹³⁵ BRODIE, N. Syria and its Regional Neighbors: A Case of Cultural Property Protection Policy Failure? [interaktyvus]. *International Journal of Cultural Property*, 2015, Nr. 22, p. 318 [žiūrėta 2018 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://traffickingculture.org/app/uploads/2015/10/Brodie-Syria-Neighbours.pdf>>.

išvežimas yra draudžiamas¹³⁶. 1970 UNESCO konvencijos 7 str. draudžia įvežti kultūros vertybes pavogtas iš kitos šios Konvencijos dalyvės, muziejaus, religinio ar pasaulietinio viešojo paminklo bei panašios institucijos¹³⁷. Taip pat šiuo straipsniu leidžiama prašyti sugrąžinti neteisėtai išvežtas kultūros vertybes. Tokiu atveju, prašančioji valstybė turi pateikti dokumentus, būtinus įrodyti reikalavimo teisėtumą ir taip pat sumokėti kompensaciją nekaltam pirkėjui arba asmeniui, turinčiam pagrįstą teisę į tą vertybę¹³⁸. Neteisėtu laikytinas bet koks kultūros vertybių įvežimas, išvežimas ar nuosavybės teisės perdavimas, atliktas prieštaraujant nuostatomis, kurias Valstybės dalyvės priėmė pagal šią Konvenciją¹³⁹.

Taigi, 1970 UNESCO konvencijos funkcija yra skatinti valstybes priimti įstatymus, kuriais vadovaujantis pasienio kontrolės tarnybos konfiskuotų kultūros vertybes, kurių importas pažeidžia jų kilmės valstybės eksporto apribojimus. Paprastai kultūros vertybių kilmės valstybės būna ekonomiškai silpnos, todėl tikimasi, kad valstybės tarnybos, į kurios teritoriją vertybės atvežamos, bus geriau apmokytos ir mažiau linkusios į korupciją. Žinoma, nelegalaus eksporto atveju, valstybė nebūtinai turi patraukti baudžiamojon atsakomybėn už tokią veiklą, bet turėtų konfiskuoti kultūros vertybes ir grąžinti jas jų kilmės valstybės vyriausybei.

1995 m. UNIDROIT konvencija papildo 1970 UNESCO konvenciją, siekdama sumažinti nelegalią prekybą kultūros vertybėmis, išplečiant teises, kuriomis remiantis gali būti prašoma susigrąžinti tokius objektus. Ryškiausia pažanga yra susijusi su galimybe taikyti kultūros vertybių restituciją. Be to, konvencijoje nenumatoma išlygų galimybė, todėl valstybės turi įgyvendinti visas 1995 m. UNIDROIT konvencija nustatytas nuostatas.

Pagal 1995 m. UNIDROIT konvencijos šalis gali reikalauti, kad teismas ar kita kompetentinga kitos šalies institucija įsakytų grąžinti kultūros objektą, neteisėtai išvežtą iš reikalavimą pateikusios šalies¹⁴⁰. Taip pat turi įrodyti, kad kultūros vertybės išvežimas pažeidžia vieną ar kelias 5 str. išvardytas sąlygas¹⁴¹. Vis dėlto, šios konvencijos taikymas yra ribotas, nes reikalavimas grąžinti kultūros objektą turi būti pateiktas per trejus metus nuo to laiko, kai reikalaujanti šalis sužinojo, kur yra objektas ir kas jo savininkas, ir bet

¹³⁶ 1970 UNESCO nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2807, 6 str.

¹³⁷ *Ibid.*, 7 str.

¹³⁸ *Ibid.*, 7 str.

¹³⁹ *Ibid.*, 3 str.

¹⁴⁰ UNIDROIT konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 8-139, III skyriaus 5 str., 1 d.

¹⁴¹ *Ibid.*, III skyriaus 5 str., 3 d.

kuriuo atveju – per penkiasdešimt metų nuo tos dienos, kurią objektas buvo išvežtas¹⁴². Konvencija taip pat nustato pareigą savininkui grąžinti pavogtą kultūros objektą¹⁴³. Todėl, nuostatose nenustatyta prezumpcija, kad sąžiningas įgijėjas išlaikys nuosavybės teisę į pavogtą kultūros vertybę. Visgi, sąžiningas pavogto kultūros objekto įgijėjas, iš kurio pareikalauta grąžinti šį objektą, turi teisę gauti teisingą ir priimtina kompensaciją, jei jis nežinojo ir negalėjo žinoti, kad objektas yra vogtas, ir jei gali įrodyti, kad buvo pakankamai atsargus įsigydamas objektą¹⁴⁴.

Reikia pažymėti, kad 1995 m. UNIDROIT konvencija pateikia kultūros vertybių grąžinimo schemą, kuri yra privatinės teisės dalis, priklausanti nuo privačių asmenų veiksmų¹⁴⁵. Tam, kad kultūros vertybė būtų saugoma konvencijos nebūtina, kad atitinkama valstybė ją laikytų reikšminga archeologijai, priešistorijai, istorijai, literatūrai, menui ar mokslui, todėl bet kokios kultūros vertybės pavogtos iš privačių asmenų namų, bet kokių religinių pastatų, privačių kolekcijų, kurios nėra registruotos valstybės registruose, gali būti reikalaujamos grąžinti.

Galima teigti, jog 1970 UNESCO ir 1995 m. UNIDROIT konvencijų nuostatos sprendžia ankstesnėmis priemonėmis nenagrinėtus klausimus dėl kultūros vertybių grąžinimo, nuosavybės teisių pripažinimo, aiškiau nustato šalių teises ir pareigas. Tai reikšmingas žingsnis griežtesnio reglamentavimo link. Reikėtų pažymėti, kad Lietuva yra abiejų šių konvencijų dalyvė. Įgyvendindama 1970 UNESCO konvenciją Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė penkis nutarimus susijusius su kilnojamųjų kultūros vertybių gabenimu, 2003 m. įsteigtas specializuotas Lietuvos kriminalinės policijos biuro struktūrinis padalinys – Kultūros ir meno vertybių vagysčių tyrimų poskyris, taip pat informacija apie pavogtas kultūros vertybes pradėta registruoti duomenų bazėje „Pavogtos meno vertybės“¹⁴⁶. Įgyvendinant 1995 m. UNIDROIT konvencijos nuostatas yra priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos kultūros vertybių, esančių užsienyje, paieškos ir integravimo į Lietuvos visuomeninį gyvenimą koncepcijos¹⁴⁷. Juo siekiama suformuoti Lietuvos kultūros vertybių esančių užsienyje sampratą ir Lietuvos valstybės bei jos valdymo institucijų politikos nuostatas, nustatyti

¹⁴² *Ibid.*, III skyriaus 5 str., 5 d.

¹⁴³ *Ibid.*, II skyriaus 3 str., 1 d.

¹⁴⁴ *Ibid.*, II skyriaus 4 str., 1 d.

¹⁴⁵ PROT, V. L. UNESCO and UNIDROIT: a Partnership against Trafficking in Cultural Objects [interaktyvus]. *UNIDROIT*, 1996, p. 62 [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.unidroit.org/english/conventions/1995culturalproperty/articles/s70-prott-1996-e.pdf>>.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos 2011 m. ataskaita apie 1970 m. Konvencijos nuostatų įgyvendinimą [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/lithuania_2010-11natrep_1970_en.pdf>.

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos kultūros vertybių, esančių užsienyje, paieškos ir integravimo į Lietuvos visuomeninį gyvenimą koncepcijos. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 1354.

pavogtų ar neteisėtai išvežtų iš Lietuvos kultūros vertybių paieškos, tyrimų organizavimo ir integravimo į Lietuvos visuomeninį gyvenimą tvarką.

3.3 Instituciniai mechanizmai

Plataus masto kultūros vertybių apsaugos teisinis reguliavimas skatina poreikį kurti tarptautines organizacijas, kurios realiai užtikrintų kultūros vertybių apsaugos įgyvendinimą. Tarptautiniu lygiu yra daug organizacijų, kurių veikla yra pagrįsta kultūros vertybių apsaugos tikslais, tačiau darbe analizuojamos svarbiausios iš jų: UNESCO, Komitetas, Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pusmėnulio Judėjimas (toliau – TRKRPJ), taip pat Tarptautinis mėlynojo skydo komitetas (toliau – TMSK).

Kultūros vertybių apsaugos srityje UNESCO savo veikla išsiskiria iš kitų organizacijų. Šios organizacijos funkcionavimo pagrindai kultūros vertybių apsaugos srityje įtvirtinti ir pačioje 1954 m. Hagos konvencijoje bei jos protokoluose. 1954 m. Hagos konvencijos 23 str. ir jos II protokolo 33 str. numatyta, kad šalys gali kreiptis į UNESCO prašydamos techninės pagalbos kultūros vertybėms saugoti arba su šios konvencijos, Taisyklių arba II protokolo taikymu susijusioms problemoms spręsti. 1954 m. Hagos konvencija ir II protokolas žengia dar toliau – UNESCO įgauna teisę savo iniciatyva siūlyti pagalbą šalims¹⁴⁸. Reikia pabrėžti, kad UNESCO veikla nėra kildinama vien tik iš konvencijos nuostatų. Pagal Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos Konstituciją priimtą 1945 m. lapkričio 16 d. Londone, organizacija užtikrina pasaulio paveldo – knygų, meno kūrinių ir istorijos bei mokslo paminklų – išsaugojimą ir apsaugą¹⁴⁹.

UNESCO teikiamos techninės pagalbos pavyzdžiai yra parengiamieji veiksmai, skirti apsaugoti kultūros vertybes, prevencinės ir organizacinės priemonės pavojaus atveju ir kultūros vertybių nacionalinio sąvado sudarymas¹⁵⁰. Pagrindiniu UNESCO prioritetu yra 1954 m. Hagos konvencijos rėmimas, žinių apie ją skleidimas ir jos vykdymas.

1954 m. Hagos konvencijos II protokolu įsteigtas Komitetas atlieka eilę funkcijų, tačiau pagrindinis tikslas – 1954 m. Hagos konvencijos II protokolo įgyvendinimo stebėseną, sustiprintos apsaugos sistemos priežiūra ir jos teikimas. Komitetą sudaro dvylikos valstybių atstovai išrinkti iš 1954 m. Hagos konvencijos II protokolą

¹⁴⁸ 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Antrasis protokolas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-478, 7 skyriaus 33 str. 2 d.

¹⁴⁹ Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos Konstitucija priimta 1945 m. lapkričio 16 d. Londone. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 66-3297, I str. 2 d. c) p.

¹⁵⁰ 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Antrasis protokolas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-478, 7 skyriaus 33 str. 1 d.

ratifikavusių valstybių narių. 2005 m. Lietuva buvo išrinkta į Komitetą dviejų metų laikotarpiui, o 2007 m. buvo perrinkta į Komitetą iki 2011 m.

Iš įvairių užduočių, kurias vykdo Komitetas, paminėtinas sustiprintos apsaugos suteikimas ir prašymų dėl tarptautinės pagalbos paremti kultūros vertybių apsaugą vykstant ginkluotam konfliktui arba nedelsiant ją atkurti pasibaigus kariniams veiksams nagrinėjimas. Kiekviena 1954 m. Hagos konvencijos II protokolo šalis gali prašyti tarptautinės pagalbos iš Komiteto kaip ir bet kuri ginkluoto konflikto šalis, kuri nėra šio protokolo šalis, priimanti ir taikanti protokolo nuostatas konflikto metu pagal II protokolo 3 str. 2 d. Tokius prašymus pateikti turėtų atitinkamos valdžios institucijos, o ne pačios karinės pajėgos.

Komitetas taip pat įgaliotas spręsti klausimus dėl Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu fondo panaudojimo, pavyzdžiui, 2016 m. Komitetas skyrė 50 000 JAV dolerių Libijai¹⁵¹, kad būtų imtasi neatidėliotinių priemonių, siekiant užtikrinti tinkamą kultūros vertybių apsaugą ir užkirsti kelią jų naikinimui ir plėšimams. Tais pačiais metais Maliui buvo suteikta 40 000 JAV dolerių¹⁵², pateikus prašymą dėl sustiprintos apsaugos suteikimo „Askijos kapui“ (Mali mieste esančiai kapavietei).

Tarptautinis raudonojo kryžiaus komitetas (toliau – TRKK) aktyviai remia kultūros vertybių apsaugą ginkluotų konfliktų metu. TRKK delegatai atliko svarbų vaidmenį rengiant 1954 m. Hagos konvenciją ir 1954 m. Hagos konvencijos I protokolą, o vėliau ir II protokolą. Per pastarąjį dešimtmetį bendradarbiaujant su UNESCO, TRKK konsultacinė tarnyba rengė regioninius seminarus ir ekspertų susitikimus dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluotų konfliktų metu. Taip pat teikė paramą vykstant ginkluotiems konfliktams. Esant šalių sutikimui, TRKK gali imtis humanitarinių veiksmų ir padėti nukentėjusiesiems nuo ginkluotų konfliktų, taip pat ir šalims, kurių kultūros vertybės buvo sunaikintos ar neteisėtai pagrobtos. Pavyzdžiui, 1956 m. vykstant Sinajaus pusiasalio okupacijai, TRKK pasinaudojo iniciatyvos teise pagal 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvenciją dėl civilių apsaugos karo metu ir išsiuntė delegatą patikrinti Šv. Kotrynos vienuolyno ir jos gyventojų. TRKRPJ, kurio dalimi yra TRKK, taip pat pademonstravo savo iniciatyvą 2001 m. priimant Rezoliuciją Nr. 11 Kultūros vertybių

¹⁵¹ *The Fund for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/armed-conflict-and-heritage/protection/fund/>>.

¹⁵² *Ibid.*

apsauga ginkluoto konflikto metu¹⁵³. Ši rezoliucija suteikia teisinį pagrindą TRKRPJ veiklai kultūros vertybių apsaugos srityje.

Tarptautinės humanitarinės teisės aktų įgyvendinimas yra prioritetinga TRKRPJ interesų sritis. TRKK konsultacinė tarnyba skatina visuotinį dalyvavimą kultūros vertybių apsaugos ginkluotų konfliktų metu tarptautinėse konvencijose ir teikia techninę pagalbą valstybėms įgyvendinančioms šias konvencijas. Techninė pagalba apima šias veiklas:

1. Visų tarptautinės teisės dokumentų, susijusių su kultūros vertybių apsauga, apibendrinimų rengimas.
2. Ratifikavimo modelių rengimas. Šie modeliai rengiami skirtingomis kalbomis ir apima ratifikavimą, priėmimą ar prisijungimą prie atitinkamos konvencijos.
3. Nacionalinių teisės aktų dėl kultūros vertybių apsaugos įgyvendinimo rinkimas. Informacija apie galiojančius teisės aktus saugoma TRKK konsultacinės tarnybos duomenų bazėje, kuri yra viešai prieinama.
4. TRKK konsultacinė tarnyba rengia dokumentą pavadinimu „Praktiniai patarimai kultūros vertybių apsaugai ginkluoto konflikto metu“, skirtą padėti valstybių valdžios institucijoms priimti ir įgyvendinti efektyvias kultūros vertybių apsaugos priemones¹⁵⁴.

Prie kultūros vertybių apsaugos ginkluotų konfliktų metu taip pat ženkliai prisideda ir nevyriausybinės organizacijos. Būtina paminėti TMSK, kuris jungia daugelio su kultūros paveldo apsauga susijusių nevyriausybinių organizacijų žinias, patirtį ir tarptautinius ryšius. Bendradarbiaujama su Tarptautine archyvų taryba, Tarptautine muziejų taryba, Tarptautine bibliotekų asociacijų ir institucijų federacija, Tarptautine paminklų ir paveldo vietovių taryba, Audiovizualinių archyvų tarybos koordinavimo asociacija.

TMSK kultūros vertybių apsaugos srityje siekia užimti tokį vaidmenį, kokį užima TRKRPJ humanitarinėje veikloje. TMSK veikla apima visuomenės informavimą, švietimą ir intervenciją. Esminis veiklos tikslas – apsaugoti kultūros vertybes, kurioms grėsia stichinės ar žmonių sukeltos nelaimės. Šis komitetas siekia apsaugoti kultūros vertybes, skatinant apsaugą ir pagarbą joms, pasirengimą reagavimui į kritines situacijas, rengiant nacionalinio ir regioninio lygio ekspertus galinčius restauruoti kultūros vertybes po nelaimių. Taip pat TMSK bendradarbiauja su UNESCO, TRKRPJ taip siekiant palengvinti tarptautinį atsaką į galimas grėsmes kultūros vertybėms.

¹⁵³ DUTLI, M. T. *Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* [interaktyvus]. Switzerland: International Committee of the Red Cross, 2002, p. 75 [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://archives.icom.museum/disaster_preparedness_book/international/dutli.pdf>.

¹⁵⁴ *Ibid.*, p. 74.

Atlikus analizę, galima teigti, kad instituciniai mechanizmai skleidžia visuotinį supratimą, jog kultūros vertybių apsauga yra humanitarinė pareiga. UNESCO, Komiteto, TRKRPJ bei TMSK savo veiklomis ženkliai prisideda prie kultūros vertybių apsaugos ginkluotų konfliktų metu strategijos formavimo. Kadangi šios tarptautinės ir nevyriausybinės organizacijos turi priemones kovoti su iššūkiiais kultūros vertybių apsaugai, tarptautinė bendruomenė turėtų demonstruoti dar didesnę paramą joms. Visapusiškas bendradarbiavimas turėtų užtikrinti operatyvesnį reagavimą susidūrus su kritine situacija.

3.4 Tarptautiniai baudžiamieji tribunolai, kaip teisės ginti kultūros vertybes priemonė

Nagrinęjant priemones skirtas kultūros vertybių apsaugai, labai svarbus vaidmuo tenka tarptautiniams baudžiamiesiems tribunolams. Jau minėtasis TBTJ, nuo pirmųjų bylų pripažino kultūros vertybių niokojimo problematikos svarbą ir visomis įmanomomis priemonėmis siekė patraukti baudžiamojon atsakomybėn visus atsakingus asmenis. Šiuo metu jurisdikciją dėl kultūros vertybių naikinimo turi TBT, kuris remdamasis TBTJ precedentais toliau formuoja teisminę praktiką kultūros vertybių apsaugos srityje.

Verta paminėti, kad Tarptautinio baudžiamąjo tribunolo buvusiai Jugoslavijai statute, patvirtintame 1993 m. gegužės 25 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 827 (toliau – TBTJ Statutas) nėra tikslios normos suteikiančios teisinį pagrindą inicijuoti baudžiamąjį persekiojimą už kultūros vertybių naikinimą. Tokia nuostata netiesiogiai išplaukia iš TBTJ Statuto 3 str., kuriame yra išvardytos institucijos už kurių niokojimą, grobstymą ar žalos joms darymą TBTJ turi jurisdikciją pradėti baudžiamąjį persekiojimą: „institucijos skirtos religijai, labdarai ir švietimui, menui ir mokslui, istoriniams paminklams, meno ir mokslo darbams”¹⁵⁵. Minėtojo straipsnio taikymas nusikalstamoms veikoms, susijusioms su įvairaus pobūdžio žalos darymu kultūros vertybėms ir jų naikinimu, gali būti argumentuojamas *Prokuroras v. Duško Tadić* byla, kurioje išaiškinta, kad TBTJ Statuto 3 str. pateiktas sąrašas nėra baigtinis¹⁵⁶.

¹⁵⁵ 1993 m. Tarptautinio baudžiamąjo tribunolo asmenims, atsakingiems už rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, padarytus buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 metų, persekioti ir teisti, statutas priimtas 1993 m. gegužės 25 d. JT ST rezoliucija Nr. 827, su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2006 m. Rezoliucija Nr. 1786, Nr. UN doc. S/RES/827(1993), 3 str. (d) punkt. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 kovo 11 d.]. Interneto prieiga: <http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf>.

¹⁵⁶ Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 1995 m. spalio 2 d. sprendimas. *Prokuroras v. Duško Tadić a/k/a "DULE"*, para. 87, [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. sausio 28 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>>.

TBTJ savo praktikoje kultūros vertybių naikinimą laiko turinčiu įtaką visai žmonijai. Vienoje pirmųjų TBTJ bylų – Prokuroras v. Tihomir Blaškić¹⁵⁷, T. Blaškić buvo kaltinamas mečečių niokojimu dvylikoje Bosnijos ir Hercegovinos kaimų ir miestų. TBTJ nusprendė, kad toks veiksmas laikytinas ne tik karo nusikaltimu, bet ir nusikaltimu žmoniškumui. Tyčinis kultūros vertybių niokojimas laikytinas nusikaltimu žmoniškumui, kai atitinka tris elementus: i) religinių arba kultūros vertybių niokojimas ar žala joms įvykdoma dideliu mastu ii) religinių arba kultūros vertybių niokojimas ar padaryta žala joms nepateisinama karine būtinybe iii) asmuo veikė turint tikslą sunaikinti arba sugadinti religines ar kultūros vertybes, arba numatė galimus padarinius, bet lengvabūdiškai tikėjosi jų išvengti¹⁵⁸. Kitoje byloje pavadinimu Prokuroras v. Dario Kordić ir Mario Čerkez, susijusioje su nusikaltimais įvykdytais Bosnijoje ir Hercegovinoje, kaltinimai buvo pateikti už tyčinį religijai ir švietimui skirtų pastatų naikinimą ir žalos jiems darymą. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad veiksmas pasižymintis diskriminuojančiu ketinimu, reiškia išpuolį prieš religinę žmonių tapatybę. Kaip toks, jis išreiškia beveik gryną „nusikaltimo žmoniškumui“ sąvoką, nes visa žmonija nukenčia nuo religinės kultūros ir su ja susijusių kultūros objektų naikimo¹⁵⁹. Taigi, abejose bylose, kultūros vertybių niokojimas yra pripažįstamas ir nusikaltimu žmoniškumui, už kurį gali būti vykdomas baudžiamasis persekiojimas.

Viena reikšmingiausių bylų laikytina Prokuroras v. Pavle Strugar¹⁶⁰. Ši byla susijusi su Dubrovniko senamiesčio apšaudymu 1991 m. Tyrimas dėl karo nusikaltimų įvykdytų Dubrovniko prasidėjo dar iki įsteigiant TBTJ. Kadangi ekspertų grupės pradėjo dirbti iš karto po Dubrovniko senamiesčio suniokojimo, tai suteikė labai svarbius įrodymus, kurie turėjo reikšmingą indėlį nagrinėjant bylą TBTJ. Pavle Strugar buvo antrosios JLIA grupės vadas. Jis buvo kaltinamas davus įsakymą atakuoti geografinę vietovę esančią vieno kilmetro atstumu nuo Dubrovniko senamiesčio. Tai nebuvo neteisėtas įsakymas, bet surinkti įrodymai parodė, kad grupė, kuri įvykdė senamiesčio apšaudymą, anksčiau buvo vykdžiusi panašius neteisėtus išpuolius, panašiomis aplinkybėmis. Dar svarbiau, kad Dubrovniko senamiestis buvo saugomas ne tik pagal

¹⁵⁷ Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 2000 m. kovo 3 d. sprendimas. *Prokuroras v. Tihomir Blaškić*, Nr. IT-95-14-T [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 7 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/blaskic/tjug/en/bla-tj000303e.pdf>>.

¹⁵⁸ ELLIS, S. M. The ICC's Role in Combatting the Destruction of Cultural Heritage. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 2017, t. 49, Nr. 1, p. 53.

¹⁵⁹ Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavija. 2001 m. vasario 26 d. sprendimas. *Prokuroras v. Dario Kordić ir Mario Čerkez*, Nr. IT-95-14/2-T, para. 207 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/en/kor-tj010226e.pdf>.

¹⁶⁰ Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavija. 2005 m. sausio 31 d. sprendimas. *Prokuroras v. Pavle Strugar*, Nr. IT-01-42-T [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/strugar/tjug/en/str-tj050131e.pdf>>.

1954 m. Hagos konvencija, tačiau tai buvo ir UNESCO pasaulio paveldo objektas. Šis architektūrinis objektas nebuvo naudojamas kariniais tikslais, be to, vadovaujantis 1954 m. Hagos konvencija, buvo pažymėtas aiškiai matomais mėlynojo skydo skiriamaisiais simboliais. Teisėjų kolegija nusprendė, kad P. Strugar buvo atsakingas už 52 pastatų suniokojimą, tarp kurių buvo bažnyčios, mečetės, sinagogos bei pilys, iš kurių 6 visiškai sunaikinti.

Svarbu paminėti, kad apeliacinė kolegija išplėtė P. Strugar atsakomybės ribas, jis buvo nuteistas ir už nesugebėjimą užkirsti kelio senamiesčio atakai. Kadangi buvo nustatyta, jog P. Strugar buvo informuotas apie vykdomą senamiesčio apšaudymą. TBTJ išaiškino, kad bet kuris kariuomenės vadas, kuris žino, kad jo pavaldiniai ketina įvykdyti nusikaltimą, turi imtis būtinų veiksmų, kad tam būtų užkirstas kelias¹⁶¹.

Galima daryti išvadą, kad TBTJ atliko labai svarbų vaidmenį plėtojant kultūros vertybių apsaugą ginkluoto konflikto metu. Pirmiausiai savo jurisprudencija nustatė galimybę inicijuoti baudžiamąjį persekiojimą už kultūros vertybių niokojimą ir tai nustatė kaip karo nusikaltimą ir nusikaltimą žmoniškumui. Tokiu būdu pripažinta, kad tai ne vien nusikaltimas nuosavybei, bet ir kultūros eliminavimas. Taip pat pažvelgė plačiau į nusikaltimų prieš kultūros vertybes kontekstą ir nustatė ryšius tarp kultūros vertybių niokojimo ir kitų sunkių nusikaltimų, priėmė precedentą dėl kariuomenės vado atsakomybės, kuris turėtų pasitarnauti ateityje nagrinėjant teroristinių grupuočių išpuolius prieš kultūros vertybes. Reikėtų išvelgti teigiamą TBTJ teisminės praktikos evoliuciją. Pradžioje kultūros vertybių klausimas būdavo šalutinis teisiant asmenis už gyventojų deportavimą, priverstinį perkėlimą arba nužudymus. Su laiku, nusikaltimai kultūros vertybėms įgavo daugiau reikšmės ir nebebuvo vertinami kaip antraeilė problema.

Pagal Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutą, priimtą 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui (toliau – Romos statutas) civilinių objektų, t.y. ne karinių objektų, tyčinis puolimas yra laikomas karo nusikaltimu¹⁶². Taip pat nustatyta, jog netarptautinio ginkluoto konflikto metu „tyčinis religijos, švietimo, meno, mokslo ar labdaros objektų, istorijos paminklų, ligoninių ir vietų, kur laikomi ligoniai bei sužeistieji, puolimas, jei šie objektai nėra kariniai“ yra laikomas karo nusikaltimu¹⁶³. Analizuojant šią nuostatą, reikia pažymėti jos taikymo ribas. Pirma, tai, kad puolimas būtų kvalifikuojamas karo nusikaltimu, jis turi būti įvykdytas tyčia, antra, puolimas gali būti

¹⁶¹ *Ibid.*, para. 375.

¹⁶² Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 49-2165, 8 str. 2 d. b) punkt. ix) papunkt.

¹⁶³ *Ibid.*, 8 str., 2 d., e) p. iv) papunkt.

laikytinas leistinu, tik jeigu išvardyti objektai yra kariniai. Visgi, kyla klausimas, kodėl Romos statute nėra apibrėžta, ką reikėtų laikyti kilnojamųjų kultūros vertybių užpildinėjimu. Kitas pastebėjimas – šiame statute nedetalizuojama karinės būtinybės išlyga ir jos taikymo ribos. Vis dėlto, lyginant su TBTJ Statuto 3 str., Romos statuto 8 str. pasižymi tikslesniu jurisdikcijos nustatymu nusikaltimams dėl kultūros vertybių niokojimo.

Visai neseniai TBT priėmė pirmąjį sprendimą dėl kultūros vertybių niokojimo byloje Prokuroras v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi¹⁶⁴, kuri būtina apžvelgti. Pagal faktines bylos aplinkybes Al Mahdi buvo kaltinamas 10 religinių ir istorinių pastatų, saugomų UNESCO 1972 m. Kultūros paveldo konvencijos (išskyrus Sheikh Mohamed Mahmoud Al Arawani mauzoliejų) Timbuktu mieste, sunaikinimu. Tai buvo įvykdyta 2012 m. vykstant netarptautiniam ginkluotam konfliktui šiaurės Malyje. TBT atkreipė dėmesį į Al Mahdi aktyvų dalyvavimą kultūros vertybių naikinime. Buvo nustatyta, kad Al Mahdi būdamas *Hisbah* (angl. k. *morality brigade*) vadovu, vadovavo ir prižiūrėjo atakas prieš nurodytus kultūros vertybių objektus. Jis išrinko atakuojamus objektus, nustatė veiksmų eigą, tiekė išteklius atakai, davė nurodymus taip pat dalyvavo kiekvienos atakos metu¹⁶⁵. TBT taip pat pabrėžė, kad pagal Romos statuto 8 str. 2 d. e) punkto iv) papunktį kultūros vertybės yra išskirtos, kaip civiliniai objektai, kurie reikalauja specialios apsaugos, taip atspindint ypatingą kultūros paveldo svarbą¹⁶⁶. Be to, nei viena iš minėtųjų kultūros vertybių nebuvo pripažinta kariniu objektu.

Visi kaltinimai buvo patvirtinti ir Al Mahdi buvo pripažintas kaltu įvykdžius karo nusikaltimą pagal Romos Statuto 8 str. 2 d. e) punkto iv) papunktį. Kadangi savo kaltę Al Mahdi pripažino, teismo procesas truko tik kelias dienas, TBT jį nuteisė kalėti 9 metams¹⁶⁷.

Taigi, reikėtų įvardyti kelis aspektus, kuo ši byla yra reikšminga kultūros vertybių apsaugai. Pirmiausiai, Al Mahdi yra pirmasis Islamo valstybės (toliau – ISIS) narys stojęs prieš TBT. Antra, tai pirmoji TBT byla, kurioje kaltinamasis pripažino savo kaltę ir trečia, tai iki šiol vienintelis atvejis, kai kultūros vertybių naikinimas yra vienintelis ir pagrindinis TBT bylos klausimas.

¹⁶⁴ Tarptautinis baudžiamasis teismas. 2016 m. rugsėjo 27 d. sprendimas. *Prokuroras v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi*, Nr. ICC-01/12-01/15 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 5 d.] Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_07244.PDF>.

¹⁶⁵ ELLIS, S. M. The ICC's Role in Combatting the Destruction of Cultural Heritage. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 2017, t. 49, Nr. 1, p. 29.

¹⁶⁶ Tarptautinis baudžiamasis teismas. 2016 m. rugsėjo 27 d. sprendimas. *Prokuroras v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi*, Nr. ICC-01/12-01/15, para. 17 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 5 d.] Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_07244.PDF>.

¹⁶⁷ ELLIS, S. M. The ICC's Role in Combatting the Destruction of Cultural Heritage. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 2017, t. 49, Nr. 1, p. 30.

Vertinant tarptautinius baudžiamuosius tribunolus, kaip priemones, kuriomis gali būti ginamos kultūros vertybės, pastebima, kad analizuotų tribunolų statutai baudžiamosios atsakomybės klausimu už kultūros vertybių puolimus ir naikinimą atspindi 1954 m. Hagos konvencijos ir jos II protokolo nuostatų dvasią. Taip pat reikia pastebėti sėkmingą tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisprudencijos evoliuciją. Nagrinėjant karo nusikaltimus Jugoslavijos karų metu, kultūros vertybių klausimas paprastai būdavo šalutinis. Ši tendencija vis labiau kito ir kinta, nepaisant kritikų pastebėjimų, kad žmonių interesai ir gyvybės yra svarbesnis klausimas. Pavle Strugar ir Al Mahdi bylų centre yra kultūros vertybių klausimas. Minėtoji Al Mahdi byla turi būti vertinama kaip teigiamas postūmis tarptautinės baudžiamosios teisės srityje, nes šis sprendimas siunčia aiškia žinutę, kad kultūros vertybių niokojimas ginkluoto konflikto metu yra netoleruotinas TBT ir laikytinas karo nusikaltimu. Tikimasi, kad šis sprendimas atgrasys nuo tokio pobūdžio nusikaltimų ateityje ir, kad kultūros vertybių niokojimas nebebus vertinamas kaip antraeilė problema.

4 TARPTAUTINIO TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI KULTŪROS VERTYBIŲ APSAUGOS SRITYJE

4.1 Kultūros vertybių vagystės, nelegalus gabenimas ir neteisėta prekyba kultūros vertybėmis ginkluoto konflikto metu

Neteisėta prekyba kultūros vertybėmis yra sudėtinga ir daugialypė problema. Praktikoje tai pasireiškia skirtingomis formomis, apima daugybės šalių dalyvavimą ir atsiranda dėl įvairių priežasčių, priklausomai nuo geografinio, ekonominio ar politinio konteksto. Neteisėta prekyba kultūros vertybėmis gali apimti platų spektrą veikų: vagystės iš muziejų, neteisėtas importas / eksportas, pagaliau dokumentų klastojimas ir prekyba klastotomis kultūros vertybėmis. Ši problema neabejotinai susijusi su kultūros vertybių gabenimu, kuri reguliuojama 1970 UNESCO ir 1995 m. UNIDROIT konvencijomis. Dėl to, turi būti išanalizuota su kokio pobūdžio praktinėmis situacijomis ir iššūkiais susiduria nustatytas teisinis reguliavimas.

Kultūros vertybių rinka turi daug panašumų su kitomis nelegaliomis rinkomis, tokiomis kaip narkotikų ar ginklų, tik reikia atkreipti dėmesį, kad kultūros vertybės kirsdamos skirtingų valstybių sienas įgyja teisėto objekto statusą. Tai kelia klausimą, ar neteisėta prekyba veikia kaip tinklas, jei taip, tai kokia jo struktūra?

Kelias tarp kilmės ir paskirties šalies, kuri nukeliauja kultūros vertybę, yra sudėtingas ir sunkiai susekamas, tačiau turi esminę reikšmę neteisėtai prekybai kultūros vertybėmis. Supaprastinta šio nusikaltimo struktūra paprastai susideda iš trijų elementų: archeologiškai turtingos šalies, tranzito šalies ir paskirties šalies¹⁶⁸. Archeologiškai turtingomis šalimis daugiausiai laikytinos ekonomiškai nestabilios, besivystančios arba ginkluotų konfliktų drebinamos valstybės, tokios kaip: Peru, Meksika, Irakas, Sirija. Kita stadija – tranzito šalis. Bendras sėkmingų tranzito šalių bruožas, tai nesirūpinimas nelegalių kultūros vertybių kilme. Kitas kriterijus, tai laisvojo uosto statusas, kur būtų galima parengti tinkamą dokumentaciją eksportui, kad objektai būtų legalizuojami. Vos tik įgyjamas reikiamas eksporto sertifikatas, vertybė gali būti sėkmingai gabenama per muitines ir legaliai parduodama. Taigi, tokiu būdu kultūros vertybė gali pasiekti paskirties šalį. Tokiomis šalimis dažniausiai yra turtingos, išsivysčiusios vakarų valstybės: JAV, Jungtinė Karalystė, Švedija, Šveicarija.

Pateikta struktūra leidžia prieti prie išvados, kad tarp teisėtų ir neteisėtų kultūros objektų yra labai siaura riba, sukurianti „pilkąją“ rinką, kuri gali būti patraukli

¹⁶⁸ KERSEL, M. M., *et. al. Archeology, Cultural Heritage and the Antiquities Trade*. Gainesville. FL: University Press of Florida, 2006, p.188.

organizuotoms nusikalstamoms grupuotėms. Šiuo metu nelegali prekyba senovinėmis kultūros vertybėmis vis labiau patraukia teroristinių grupių susidomėjimą. Viena iš galimų šio susidomėjimo priežasčių – didelės pastangos siekiant nutraukti tradicinius terorizmo finansavimo būdus. Dėl to, tokios grupuotės buvo priverstos rasti naujų būdų generuoti pajamas. Tokia padėtis sukūrė nišą masiniam kultūros vertybių plėšimui.

Įsigalėjus chaosui po 2003 m. JAV įsiveržimo į Iraką, prekyba kultūros vertybėmis tapo pagrindiniu vietos verslu. Tais metais įvykdytas kultūros vertybių grobstymas Bagdado muziejuje, turbūt, labiausiai žinomas tokio pobūdžio įvykis, tačiau panašūs plėšimai įvyko dar šimtuose archeologinių vietovių visoje šalyje. Nusikaltimai netrukus pradėjo finansuoti sukilėlius ir pasigirsdavo vis daugiau tvirtinimų, kad teroristinių grupuočių ir sukilėlių veikla yra finansuojama kultūros vertybėmis.

Dabartinė padėtis Sirijoje yra palanki nelegalios prekybos kultūros vertybėmis vystimuisi. Nuo pat Sirijos pilietinio karo pradžios 2011 m. ISIS įsitraukė į antikvarinių vertybių plėšimus. Kadaisė buvusi vietinių gyventojų veikla, vis labiau ėmė priklausyti tiesioginei grupuotės kontrolei. Teigiama, kad ISIS, Sirijos laisvoji armija ir Bashar Al-Assad režimas parduoda kultūros vertybes siekiant gauti lėšų¹⁶⁹. Iš pradžių, neteisėta prekyba kultūros vertybėmis nebuvo pagrindinis ISIS finansavimo šaltinis, bet su laiku ji įgijo vis daugiau reikšmės. Kadangi ISIS nėra finansuojama kitų karinių grupuočių, jie parduoda kultūros vertybes tarptautiniu mastu. Šios problemos šaknys slypi ISIS struktūroje. Grupuotės veikla yra administruojama įvairių departamentų vadinamų – *Diwan*, vienas iš jų yra skirtas gamtos išteklių valdymui¹⁷⁰. JAV specialiųjų pajėgų dokumentai rasti 2015 m., atskleidė oficialaus kultūros vertybių padalinio egzistavimą, taip pat rasti pardavimų kvitai su oficialiu padalinio antspaudu. Kituose dokumentuose buvo pateikta svarbi informacija, jog grupuotė draudžia kultūros vertybių kasinėjimus be leidimo, o šiuos leidimus civiliams išduoda ISIS agentūra, kuri nustato 20 – 50 % mokesčius tokiai veiklai¹⁷¹. Ši informacija patvirtina hipotezę, kad ISIS yra sukūrusi pilnai funkcionuojančią licencijų ir leidimų sistemą, kuri reguliuoja pajamas gaunamas iš kultūros vertybių juodosios rinkos.

Šiuo metu prekyba kultūros vertybėmis yra pasiekusi ekstremalią situaciją. Archeologai yra samdomi tam, kad identifikuotų vertingas vietas, o šimtai vietinių gyventojų tam, kad surinktų visus vertingus kultūros objektus. Dėl susiklosčiusios

¹⁶⁹ CAMPBELL, P. B. The Illicit Antiquities Trade as a Transnational Criminal Network: Characterizing and Anticipating Trafficking of Cultural Heritage. *International Journal of Cultural Property*, 2013, t. 20, Nr. 2, p. 130.

¹⁷⁰ FANUSIE, Y. J. ir JOFFE, A. Monumental Fight Countering the Islamic State's Antiquities Trafficking. *Foundation for Defense of Democracies*. Washington, DC: FDD PRESS, 2015, p. 9.

¹⁷¹ *Ibid.*, p. 9.

padėties Jungtinių Tautų Saugumo Taryba valstybėms nustatė pareigą užkirsti kelią neteisėtai prekybai kultūros vertybėmis iš Irako ir Sirijos. Taip pat labai svarbus žingsnis žengtas suteikus įgaliojimus antiterorizmo komitetui pateikti asmenų sąrašą, kurie ginkluotų grupių vardu, tokių kaip ISIS, vykdo neteisėtą prekybą kultūros vertybėmis, kad būtų išaldytos neteisėtos lėšos finansinėse institucijose¹⁷². Taigi, reikia pripažinti, jog teisinis reguliavimas imasi visų įmanomų priemonių, kad būtų užkirstas kelias nelegalios kultūros vertybių rinkos augimui. Vis dėlto, svarstant, ar Irako ir Sirijos kultūros vertybės finansuoja terorizmą, galima teigti, kad taip, tačiau aptarti atvejai rodo, kad tokios grupuotės yra pasiryžusios išnaudoti bet kokius pelną teikiančius išteklius, nesvarbu tai narkotikai, ginklai ar kultūros vertybės.

4.2 Nevalstybinių subjektų radikalizmas: subjektiškumo ir atsakomybės pagal tarptautinę teisę problematika

Vidurio rytai laikytini civilizacijos lopšiu bei seniausių pasaulio kultūros objektų centru. Per pastaruosius du dešimtmečius istorinių vietovių naikinimas šiose politiškai nestabiliose vietose smarkiai išaugo. Radikalių islamistų organizacijos – ISIS – išsidėsčiusios Sirijoje ir Irake, vykdomas kultūros vertybių naikinimas pasiekė šiuolaikinėje istorijoje nematytą mastą.

Nevalstybiniai subjektai, būdami naujais dariniais tarptautinėje teisėje, neturi tinkamai apibrėžto teisinio statuso, tačiau turi reikšmingą finansinę ir institucinę galią. Balanso tarp galios ir atsakomybės vakuumas yra pripažįstamas ir turi būti iširtas. Kadangi nevalstybiniai subjektai dažnai suvokiami kaip nepatenkantys į tarptautinės humanitarinės teisės sritį ir laikomi nusikaltėliais pagal valstybių, kuriose jie veikia, nacionalinę teisę¹⁷³. Tokių ginkluotų grupuočių egzistavimas kelia jų, kaip tarptautinės teisės subjektų, pripažinimo ir atitinkamos atsakomybės už kultūros vertybių niokojimą problemas.

Nevalstybiniai subjektai dar vadinami organizuotomis ginkluotosiomis grupėmis apima disidentų pajėgas (pavyzdžiui, sukilusias valstybines kariuomenės dalis), tiek atitinkamo organizuotumo lygio ginkluotosios grupės, formuojamas iš verbuojamų civilių¹⁷⁴. Tai reiškia subjektą, kuris faktiškai nėra laikytinas valstybe.

¹⁷² Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 2199 priimta 7379 susitikimo metu 2015 [interaktyvus]. p. 5 [žiūrėta 2018 m. vasario 13 d.] Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002321/232164e.pdf>>.

¹⁷³ GERSTENBLITH, P. The Destruction of Cultural Heritage: a Crime Against Property or a Crime Against People? *The John Marshall Review of Intellectual Property Law*, 2016, t. 15, Nr. 336, p. 364.

¹⁷⁴ ŽILINSKAS, J. *Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė I dalis. Pagrindai. Karo aukų apsauga. Atsakomybė: vadovėlis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2016, p. 172.

Sparčiai kintantis šiuolaikinių ginkluotų konfliktų pobūdis kelia abejonų, ar tradicinės tarptautinės teisės normos yra pajėgios išspręsti problemas, kylančias dėl tarptautinės atsakomybės nevalstybiniais subjektams taikymo. Kadangi dauguma taisyklių, skirtų kultūros vertybių apsaugai, įtvirtintos tarptautinėse konvencijose, reikia nustatyti, ar jos gali būti taikomos nevalstybinių subjektų atžvilgiu. Šiam klausimui aktuali 1954 m. Hagos konvencijos 19 str. 1 d. numatanti, jog aukštosios susitariančios šalies teritorijoje iškilus netarptautiniam ginkluotam konfliktui, konflikto pusės privalo taikyti bent su pagarba kultūros vertybėms susijusias šios Konvencijos nuostatas¹⁷⁵. To paties straipsnio 4 d. patikslina, kad tai nekeičia konflikto šalių teisinio statuso. Tai leidžia daryti išvadą, kad nevalstybinis subjektas išlaiko savo statusą, net tuo atveju, kai jam taikomos tokios pačios pareigos kaip valstybei¹⁷⁶. Didele svarba pasižymi ir 1954 m. Hagos konvencijos II protokolas, kuriuo siekta detalizuoti nuostatas, skirtas apsaugoti kultūros vertybes netarptautinio ginkluoto konflikto metu. 1954 m. Hagos konvencijos II protokolas 22 str. 1 d. išplečia 1954 m. Hagos konvencijos taikymo sritį, nustatant, kad visos II protokolo nuostatos turi būti taikomas netarptautinio ginkluoto konflikto, kilusio vienos iš šalių teritorijoje, atveju. Ši nuostata nenustato jos taikymo ribų, taigi atrodo, kad 1954 m. Hagos konvencijos II protokolo 22 str., bent jau netiesiogiai, įpareigoja ir organizuotas ginkluotąsias grupes.

Organizuotų ginkluotų grupių subjektiškumą tarptautinėje teisėje galima pagrįsti ir 1949 m. Ženevos konvencijų II protokolu, apimančiu visus ginkluotus konfliktus, kurie vyksta kokios nors aukštosios susitariančios šalies teritorijoje tarp jos ginkluotųjų pajėgų ir disidentų ginkluotųjų pajėgų arba kitų organizuotų ginkluotų grupių, šios, pakludamos atsakingai vadovybei, vykdo tokią jos teritorijos dalies kontrolę, kuri leidžia joms įgyvendinti nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus¹⁷⁷. Skirtingai nei 1954 m. Hagos konvencija bei jos II papildomas protokolas, 1949 m. Ženevos konvencijų II protokolas taikytinas netarptautiniams ginkluotiems konfliktams, kuriuose dalyvauja valstybė. Taigi, jis netaikytinas netarptautiniams ginkluotiems konfliktams, vykstantiems tik tarp nevalstybinių subjektų. Galima teigti, kad tarptautinės teisės normų privalomumas visoms ginkluoto konflikto šalims, įskaitant ir nevalstybinius subjektus, yra plačiai

¹⁷⁵ Lietuviškame 1954 m. Hagos konvencijos tekste 19 str. 1 d. netiksliai išverstas taikytinų nuostatų pobūdis: „<...> the provisions of the present Convention which relate to respect for cultural property <...>“ verčiamos „<...> konflikto pusės privalo taikyti bent su kultūros vertybėmis susijusias šios Konvencijos nuostatas <...>“.

¹⁷⁶ O'KEEFE R. *The protection of cultural property in armed conflict*. Cambridge: Cambridge: University press, 2006, p. 98.

¹⁷⁷ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolas). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1910, 1 str. 1 d.

pripažįstamas¹⁷⁸. Tai pagrindžia ir tarptautinių tribunolų praktika, aiškinanti, jog tarptautinės teisės įtvirtintų pareigų privalomumas nevalstybiniams subjektams kyla iš jų dalyvavimo netarptautiniame ginkluotame konflikte¹⁷⁹. Vis dėlto, analizuotų konvencijų nuostatų taikymas nevalstybiniams subjektams dažnai ginčijamas, remiantis tokių subjektų formaliu nedalyvavimu tarptautinėse konvencijose.

Argumentas, jog organizuotoms ginkluotoms grupėms negalima taikyti tarptautinės atsakomybės už kultūros vertybių niokojimą, nes tokie subjektai nėra ratifikavę 1954 m. Hagos konvencijos arba nėra laikytini valstybių, priėmusių įsipareigojimus pagal kultūros vertybių apsaugai skirtas tarptautines sutartis, dalimi, gali būti kvestionuojamas. Tai pagrindžiama tuo, jog visi subjektai – tiek nevalstybiniai, tiek valstybiniai, formaliai ratifikavę 1954 m. Hagos konvenciją – yra saistomi tarptautinės paprotinės teisės¹⁸⁰. Tarptautinio papročio samprata apima du sudėtinius elementus: pirma, tai yra visuotinė praktika, reiškianti tam tikrų faktų, elgesio (veiksmų ar neveikimo) pasikartojimą, ir, antra, tokios praktikos pripažinimas teisine norma reiškia, kad valstybės ne vien tik laikosi tam tikrų įprastinių taisyklių, bet aiškiai išreiškia savo įsitikinimą, kad tokia taisyklė yra privaloma¹⁸¹. Skirtingai nuo tarptautinių sutarčių teisės, tarptautiniai papročiai įpareigoja ir nevalstybinius subjektus, net jei jie nesutiko vykdyti tarptautinės teisės sukurtų pareigų¹⁸². Todėl, jeigu tarptautinės sutarties nuostatos yra bendrai akceptuojamos tiek valstybės esančios konvencijos dalyve, tiek ne, jos tampa tarptautinių papročių teisės dalimi, taigi taip įpareigojami ir nevalstybiniai subjektai, tokie kaip, sukilėliai ar separatistų grupės¹⁸³. Pažymėtina, kad 1954 m. Hagos konvencijos 19 str. ir kitos esminės nuostatos yra laikomos turinčiomis tarptautinio papročio statusą¹⁸⁴.

Taigi, galima teigti, kad nevalstybinių subjektų atsakomybė už kultūros vertybių niokojimą kyla tiek iš tarptautinių sutarčių nuostatų, tiek iš tarptautinės paprotinės teisės. Nors organizuotos ginkluotosios grupės gali nepripažinti tarptautinių sutarčių, ar tarptautinių papročių įtvirtintų visuotine valstybių praktika privalomumo jų atžvilgiu,

¹⁷⁸ SOLIS, G. D. *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 157.

¹⁷⁹ Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1986 m. birželio 27 d. sprendimas *Nikaragva v. Jungtinės Amerikos Valstijos*, para. 219 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>> .

¹⁸⁰ GERSTENBLITH, P. The Destruction of Cultural Heritage: a Crime Against Property or a Crime Against People? *The John Marshall Review of Intellectual Property Law*, 2016, t. 15, Nr. 336, p. 364.

¹⁸¹ VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 119.

¹⁸² CLAPHAM, A. *The Rights and Responsibilities of Armed Non-State Actors: The Legal Landscape & Issues Surrounding Engagement* [interaktyvus]. p. 11 [žiūrėta 2018 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1569636>.

¹⁸³ FLECK, D. *The Handbook Of International Humanitarian Law. Second edition*. Oxford University Press, 2008, p. 444.

¹⁸⁴ *Ibid.*, p 445.

esminis galiojantis principas yra tai, jog kultūros vertybės turi būti gerbiamos visų netarptautinio ginkluoto konflikto šalių.

4.3 Teisinio reguliavimo efektyvumas

Nuo 1954 m. Hagos konvencijos įsigaliojimo buvo nuomonių, kad kultūros vertybių apsaugos teisinis reguliavimas ginkluoto konflikto metu nėra pakankamas. Loginiu požiūriu, tarptautinių konvencijų nustatytos apsaugos neefektyvumas galėtų būti aiškinamas tuo, kad ginkluotų konfliktų metu vis dar vyksta masinis kultūros vertybių naikinimas. Konkretūs pavyzdžiai yra kultūros objektų niokojimas Irano – Irako karo metu, atakos per Jugoslavijos karus. Šių konfliktų metu kareiviai ne tik neužtikrino kultūros vertybių apsaugos, bet jų plėšimas ir naikinimas virto karo strategija¹⁸⁵. Tai skatina kritiškai įvertinti tarptautinės teisės reguliavimo silpnąsias vietas ir ištirti, ar egzistuojančios reguliavimo priemonės yra pakankamos kultūros vertybių apsaugai ginkluoto konflikto metu.

Pirmiausia, remiantis šio darbo analize matyti, kad tarptautinių konvencijų nuostatos nėra pakankamai tikslios bei nepasižymi griežta kalba. Tiek 1954 m. Hagos, tiek 1970 UNESCO konvencijų nuostatų formuluotės yra miglotos, kai kuriais atvejais dviprasmiškos. Toks teisinis neaiškumas sudaro sąlygas teisinio reguliavimo nesilaikymui ir tokių veiksmų pateisinimui lingvistiniu nuostatų aiškinimu. Puikus pavyzdys, 1954 m. Hagos konvencijos 4 str., kuris įpareigoja valstybes gerbti kultūros vertybes, be jokio detalesnio paaiškinimo. Priešingai, 1954 m. Hagos konvencijos II protokolo 7 str. teigia, kad valstybės turi daryti viską, kas įmanoma, kad būtų patikrinta, ar objektai, kuriuos siekiama pulti, nėra kultūros vertybės. 1954 m. Hagos konvencijos II protokolo kalba yra stipresnė ir aiškesnė, tačiau šis protokolas nėra ratifikuotas itin plačiai ir tai veda prie kitos problemos identifikavimo.

Tarptautinės konvencijos skirtos kultūros vertybių apsaugai ginkluotų konfliktų metu turi mažą dalyvaujančių šalių skaičių. 1954 m. Hagos konvenciją yra ratifikavusios 131 valstybės¹⁸⁶, II protokolą – 75¹⁸⁷, 1970 UNESCO konvencija turi 134 valstybes

¹⁸⁵ POSNER, E. A. The International Protection of Cultural Property: Some Skeptical Observations. *Chicago Journal of International Law*, 2007, t. 8, Nr. 1, p. 216.

¹⁸⁶ International Committee of the Red Cross. *Treaties, States Parties and Commentaries* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=400>.

¹⁸⁷ International Committee of the Red Cross. *Treaties, States Parties and Commentaries* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 16 d.]. Prieiga per internetą: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=590>.

nares¹⁸⁸, o 1995 m. UNIDROIT konvencija – tik 42 valstybes nares¹⁸⁹. Nedidelis valstybių skaičius gali reikšti, kad valstybės nevertina rimtai tarptautinių konvencijų skirtų apsaugoti kultūros vertybes. Vienas iš požymių įrodančių šią problemą yra 1954 m. Hagos konvencijos nuostata, įpareigojanti valstybes teikti ataskaitas UNESCO su informacija apie jų pastangas užtikrinant konvencijos nuostatų laikymąsi¹⁹⁰. Tai nėra privalomas įpareigojimas, tad mažiau nei ketvirtadalis šalių pateikė tokias ataskaitas¹⁹¹. Panaši problema atpažįstama ir 1970 UNESCO konvencijos įpareigojime imtis priemonių uždrausti nelegalią prekybą kultūros vertybėmis, nes nė viena valstybė neinvestuoja didelių išteklių šiam tikslui¹⁹². Jeigu egzistuojančios konvencijų narės yra abejingos kylančioms pareigoms, negalima tikėtis, kad naujosios narės bus aktyvesnės įpareigojimų įgyvendinimo klausimu.

Kita problema yra tai, kad konvencijos neturi veiksmingų, jas įgyvendinančių mechanizmų. UNESCO, Komitetas ir TMSK atlieka tam tikrus veiksmus šioje srityje, bet turima galia yra nepakankama¹⁹³. Ar stipresnė tarptautinė kultūros vertybių organizacija padėtų sustiprinti režimą? Galbūt, tačiau tokios institucijos sukūrimas neatrodo realus. Kadangi valstybės nenori patikėti savo interesų spręsti tarptautinėms organizacijoms¹⁹⁴.

Valstybių pasyvumas įgyvendinant kultūros vertybių apsaugai keliamus reikalavimus gali būti nustatytas įvairiais aspektais. Pirma, tai jų nenoras eikvoti savo išteklių kitų valstybių kultūros vertybių apsaugai, vykstant ginkluotiems konfliktams. Nekvestionuojama, kad dauguma valstybių aiškiai deklaruoja susirūpinimą savo nacionalinėmis kultūros vertybėmis. Visgi, valstybės turi ir kitų prioritetų, tokių kaip civilių apsauga ginkluotų konfliktų metu, prieš kurią kultūros vertybių apsauga nublanksta. Kita vertus, net ir esant dideliame suinteresuotumui kultūros vertybių apsauga, kai kurios valstybės yra nepajėgios įgyvendinti tarptautinėmis konvencijomis nustatyto teisinio reguliavimo. Tai galima pastebėti kultūros vertybių eksporto ribojimo klausimo kontekste. Daugeliu atveju minėtieji ribojimai yra reikšmingi skurdžioms valstybėms, kurios kaupia daug senovinių kultūros vertybių, tačiau nėra pajėgios užtikrinti

¹⁸⁸ UNESCO. *Illicit Trafficking of Cultural Property* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/1970-convention/states-parties/>.

¹⁸⁹ UNIDROIT Convention On Stolen Or Illegally Exported Cultural Objects (Rome, 1995) – Status [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.unidroit.org/status-cp>>.

¹⁹⁰ BOYLAN, J. P. *Review of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (The Hague Convention of 1954)* [interaktyvus]. UNESCO, 1993, p. 89 [žiūrėta 2018 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001001/100159eo.pdf>> .

¹⁹¹ POSNER, E. A. The International Protection of Cultural Property: Some Skeptical Observations. *Chicago Journal of International Law*, 2007, t. 8, Nr. 1, p. 219.

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ *Ibid.*

teisėtvarcos savo teritorijose arba inicijuoti tarptautinio baudžiamojo persekiojimo už nelegalų kultūros vertybių gabenimą¹⁹⁵. Galiausiai, reikia pripažinti, kad ginkluotų konfliktų metu būna pasitelkiama sąmoninga kitos valstybės kultūros vertybių naikimo politika. Vykdamt tokią politiką, Jugoslavijos pilietinio karo metu, armijos taikėsi į priešininkų kultūros vertybes siekiant pašalinti vietinius gyventojus iš teritorijos¹⁹⁶.

Pagrindiniai identifikuoti teisinio reguliavimo trūkumai yra susiję su konvencijų nuostatų tikslumo trūkumu, nedideliu ratifikavusių valstybių skaičiumi, stiprios tarptautinės organizacijos nebuvimu. Vis dėlto, didžiausia problema reikėtų laikyti tarptautiniu teisiniu reguliavimu nustatytų pareigų nesilaikymą, nes tai atspindi tikrąją teisinio reguliavimo neefektyvumo esmę – valstybės neturi stipraus intereso priimti įsipareigojimų dėl kultūros vertybių apsaugos tiek ginkluoto konflikto, tiek taikos metu. Tarptautinės teisės nustatytas reguliavimas numato daug veiksmingų teisinių priemonių saugančių kultūros vertybes, nustato valstybių pareigas beveik visais svarbiausiais šios apsaugos aspektais ir sankcijas už pažeidimus, be to egzistuoja tarptautinis institucinis mechanizmas užtikrinantis konvencijų vykdymo priežiūrą ir nuolatinį vystymąsi. Tai veda prie išvados, jog kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu teisinis reguliavimas yra pakankamas ir daro viską, kas yra būtina ir realu. Griežtas nustatytų pareigų laikymasis yra tai, ko iš tiesų labiausiai trūksta kovojant su šiuo fenomenu.

¹⁹⁵ *Ibid.*, p. 220.

¹⁹⁶ *Ibid.*

IŠVADOS

1. Analizuotos tarptautinės konvencijos nustato plačią kultūros vertybės sampratą, apimančią ne tik visuotinai pripažintas kultūros vertybes, bet ir visus objektus, kurie turi reikšmės tam tikrai tautai. Kultūrinio nacionalizmo ir internacionalizmo teorijos atskleidžia kultūros vertybės sampratos dichotomiją: pagal kultūrinį nacionalizmą kultūros vertybės turi būti siejamos tik su tam tikra tauta, o kultūrinis internacionalizmas atstovauja idėją, kad kultūros vertybės reprezentuoja bendrąjį pasaulio paveldą. Vienos arba kitos teorijos pasirinkimas lemia skirtingą kultūros vertybės kilmės, nuosavybės bei judėjimo aiškinimą.
2. Atlikus kultūros vertybių apsaugos teisinio reguliavimo tyrimą, prieita prie išvados, kad ginkluoto konflikto metu tarptautinė teisė nustato skirtingų lygių kultūros vertybių apsaugą, sankcijų sistemą, karinės būtinybės doktrinos taikymo galimybę, kaip pagrindą atakuoti kultūros vertybes, institucinius mechanizmus bei šių vertybių ženklavimo, gabenimo ir restitucijos taisykles.
3. Pagrindinės grėsmės, kylančios kultūros vertybių saugumui ginkluotų konfliktų metu: jų naikinimas, plėšimas, grobstymas ir neteisėta prekyba jomis. Ištyrus tarptautiniu teisiniu reglamentavimu užtikrinamą kultūros vertybių apsaugą, nustatyta, kad bendroji, specialioji ir sustiprinta apsauga nepasižymi ryškiais skirtumais. Visais atvejais įtvirtinama pareiga nenaudoti kultūros vertybių, jų aplinkos arba vertybėms saugoti skirtų prietaisų kitiems tikslams, jeigu dėl to ginkluoto konflikto atveju tos vertybės galėtų būti sunaikintos arba apgadintos, taip pat nesiimti prieš tas vertybes jokių piktavališkų veiksmų ir nenaudoti jų kariniams tikslams. Esminis skirtumas – formalūs reikalavimai kultūros vertybėms, kurios gali pretenduoti į specialiąją ir sustiprintą apsaugą.
4. Išanalizavus kultūros vertybių ženklavimą, transportavimo ir restitucijos taisykles, institucinius mechanizmus, bei tarptautinius baudžiamuosius tribunolus, kaip kultūros vertybių apsaugos priemones, nustatyta, kad efektyviausia kultūros vertybių apsaugos priemonė yra tarptautiniai baudžiamieji tribunolai. TBTJ nuo veiklos pradžios pripažino, kad kultūros vertybių niokojimas ginkluoto konflikto metu yra ne tik karo nusikaltimas, bet ir nusikaltimas žmoniškumui, taip pat nustatė precedentą įtvirtinantį kariuomenės vado atsakomybę už nesugebėjimą užkirsti kelio kultūros vertybių niokojimui. Naujausia TBT byla Prokuroras v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi aiškiai deklaruoja, kad kultūros vertybių niokojimas ginkluoto konflikto metu yra netoleruojamas. Tai išryškina teigiamą progresą kultūros vertybių apsaugos kontekste.

5. Pagrindiniai iššūkiai, kylantys kultūros vertybių apsaugos teisiniam reguliavimui ginkluotų konfliktų metu – nelegali prekyba kultūros vertybėmis ir tarptautinės atsakomybės taikymas nevalstybiniam subjektams už kultūros vertybių niokojimą. Tarptautinis teisinis reguliavimas turi trūkumų, tačiau yra pakankamas kultūros vertybių apsaugos užtikrinimui. Identifikuotos teisinio reguliavimo neefektyvumo priežastys yra konvencijų nuostatų tikslumo trūkumas, mažas jas ratifikavusių valstybių skaičius, stiprios tarptautinės organizacijos nebuvimas, tačiau esminė problema – valstybių nesuinteresuotumas priimtų tarptautinių įsipareigojimų vykdymu.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. VIII-1968.
2. Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 14-352.
3. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 3-37.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ir pastatų ir patalpų, skirtų saugoti ir eksponuoti kilnojamąsias kultūros vertybes, sąrašų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 23-878.
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos kultūros vertybių, esančių užsienyje, paieškos ir integravimo į lietuvių visuomeninį gyvenimą koncepcijos. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 1354.
6. Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programa. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 44-1587.
7. Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos įgyvendinimo priemonių planas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 95-3732.

Tarptautinės teisės aktai

1. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1909.
2. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai). *Valstybės žinios*, 2000, Nr.63-1910.
3. 1954 m. UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2806.

4. 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Antrasis protokolai. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-478.
5. 1970 UNESCO nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvencija. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 102-2807.
6. 1993 m. Tarptautinio baudžiamojo tribunolo asmenims, atsakingiems už rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, padarytus buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 metų, persekioti ir teisti, statutas priimtas 1993 m. gegužės 25 d. JT ST rezoliucija Nr. 827, su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2006 m. Rezoliucija Nr. 1786, Nr. UN doc. S/RES/827(1993) [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 kovo 11 d.].
Prieiga per internetą:
<http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf>.
7. Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos Konstitucija priimta 1945 m. lapkričio 16 d. Londone. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 66-3297.
8. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 49-2165.
9. UNIDROIT konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 8-139.
10. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos Rezoliucija Nr. 2199 priimta 7379 susitikimo metu 2015 [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 13 d.] Prieiga per internetą:
<<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002321/232164e.pdf>>.

Specialioji literatūra lietuvių kalba

Spausdintinės monografijos (knygos ar brošiūros)

1. ČIOČYS, P. A. *Tarptautinė humanitarinė teisė*. Vilnius: Generolo J. Žemaičio Lietuvos karo akademijos leidybos centras, 2002.
2. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006.
3. ŽILINSKAS, J. *Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė I dalis. Pagrindai. Karo aukų apsauga. Atsakomybė: vadovėlis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2016.

Straipsniai, paskelbti žurnale ar kitame periodiniame ar tęstiniame leidinyje arba vienkartiniam leidinyje

1. ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*, 2008, t. 104, Nr. 2, p. 91-100.

Specialioji literatūra anglų kalba

Spausdintinės monografijos (knygos ar brošiūros)

1. BOYLAN, J. P. *Review of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (The Hague Convention of 1954)* [interaktyvus]. UNESCO, 1993 [žiūrėta 2018 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001001/100159eo.pdf>> .
2. FLECK, D. *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford: Oxford University press. 1999.
3. FLECK, D. *The Handbook of International Humanitarian Law. Second edition*. Oxford University Press, 2008.
4. INTERPOL; UNESCO ir UNODC. *Protecting Cultural Heritage: an Imperative for Humanity* [interaktyvus]. United Nations, 2016 [žiūrėta 2018 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą:<http://www.italyun.esteri.it/rappresentanza_onu/resource/doc/2016/09/protect.pdf>.
5. KERSEL, M. M., et. al. *Archeology, Cultural Heritage and the Antiquities Trade*. Gainesville. FL: University Press of Florida, 2006.
6. O'KEEFE, R., et al. *Protection of Cultural Property Military Manual* [interaktyvus]. France: UNESCO, 2016 [žiūrėta 2018 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002466/246633e.pdf>>.
7. O'KEEFE, R. *The protection of cultural property in armed conflict*. Cambridge: University press. 2006.
8. PICTET, J. *Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Commentary* [interaktyvus]. Geneva, 1949 [žiūrėta

2018 m. sausio 23 d.] Prieiga per internetą:
<<http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebList?ReadForm&id=365 &t=com>>.

9. SANDOZ, Y., *et al.* *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Geneva: Martinus Nijhoff Publishers, 1987.
10. SOLIS, G. D. *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Straipsniai, paskelbti žurnale ar kitame periodiniame ar tęstiniame leidinyje arba vienkartiname leidinyje (rinkiniai, konferencijų medžiaga)

1. BRODIE, N. Syria and its Regional Neighbors: A Case of Cultural Property Protection Policy Failure? [interaktyvus]. *International Journal of Cultural Property*, 2015, Nr. 22, p. 317-335 [žiūrėta 2018 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://traffickingculture.org/app/uploads/2015/10/Brodie-Syria-Neighbours.pdf>>.
2. CAMPBELL, P. B. The Illicit Antiquities Trade as a Transnational Criminal Network: Characterizing and Anticipating Trafficking of Cultural Heritage. *International Journal of Cultural Property*, 2013, t. 20, Nr. 2, p. 113–153.
3. CLAPHAM, A. *The Rights and Responsibilities of Armed Non-State Actors: The Legal Landscape & Issues Surrounding Engagement* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1569636>.
4. DETLING, K. J. Eternal Silence: the Destruction of Cultural Property in Yugoslavia [interaktyvus]. *MD. Journal of International Law & Trade*, 1993, t. 17, Nr. 1, p. 41-70 [žiūrėta 2018 m. sausio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://digitalcommons.law.umaryland.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1470&context=mjil>>.
5. DUTLI, M. T. *Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* [interaktyvus]. Switzerland: International Committee of the Red Cross, 2002, p. 71-77 [žiūrėta 2018 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.icrc.org/en/download/file/.../cultural-property-report-icrc_002_0805.pdf>.
6. ELLIS, S. M. The ICC's Role in Combatting the Destruction of Cultural Heritage. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 2017, t. 49, Nr. 1, p. 23-61.

7. FANUSIE, Y. J. ir JOFFE, A. Monumental Fight Countering the Islamic State's Antiquities Trafficking. *Foundation for Defense of Democracies*. Washington, DC: FDD PRESS, 2015.
8. FORREST, C. J. S. The Doctrine of Military Necessity and the Protection of Cultural Property During Armed Conflicts [interaktyvus]. *California Western International Law Journal*, 2007, t. 37, Nr. 2, p. 177-219 [žiūrėta 2018 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://scholarlycommons.law.cwsl.edu/cwilj/vol37/iss2/2>>.
9. GERSTENBLITH, P. The Destruction of Cultural Heritage: a Crime Against Property or a Crime Against People? *The John Marshall Review of Intellectual Property Law*, 2016, t. 15, Nr. 336, p. 336-389.
10. HENCKAERTS, J. M. New rules for the protection of cultural property in armed conflict. The significance of the Second Protocol to the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict [interaktyvus]. *International Review of the Red Cross*, 1999, Nr. 835 [žiūrėta 2018 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/57jq37.htm>>.
11. HLADIK, J. The review of the 1954 Convention and the adoption of the Second Protocol thereto [interaktyvus]. *International Review of Red Cross*, 1999, Nr. 835 [žiūrėta 2018 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/57jq39.htm>>.
12. MERRYMAN J. H. Two ways of thinking about cultural property. *The American journal of international law*, 1986, t. 80, Nr. 4, p. 831-853.
13. MILLIGAN, A., Targeting Cultural Property: The Role of International Law. *Journal of Public & International Affairs*, 2008, t. 19, p. 91-106.
14. POSNER, E. A. The International Protection of Cultural Property: Some Skeptical Observations. *Chicago Journal of International Law*, 2007, t. 8, Nr. 1, p. 213-231.
15. PROTT, V. L. UNESCO and UNIDROIT: a Partnership against Trafficking in Cultural Objects [interaktyvus]. *UNIDROIT*, 1996 [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.unidroit.org/english/conventions/1995culturalproperty/articles/s70-prott-1996-e.pdf>>.
16. VERES, Z. The Fight Against Illicit Trafficking of Cultural Property: The 1970 UNESCO Convention and the 1995 UNIDROIT Convention [interaktyvus]. *Santa Clara Journal of International Law*, 2014, t. 12, p. 93-113 [žiūrėta 2018 m. sausio

28 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://digitalcommons.law.scu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1175&context=scujil>>.

Teismų sprendimai

Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimai

1. Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1986 m. birželio 27 d. sprendimas *Nikaragva v. Jungtinės Amerikos Valstijos* [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. sausio 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>> .

Tarptautinio baudžiamojo teismo sprendimai

1. Tarptautinis baudžiamasis teismas. 2016 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Prokuroras v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi*, Nr. ICC-01/12-01/15 [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 5 d.] Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_07244.PDF>.

Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai sprendimai

1. Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 1995 m. spalio 2 d. sprendimas dėl gynybos apeliacinio skundo, susijusio su prejudiciniu prieštaravimu dėl jurisdikcijos *Prokuroras v. Duško Tadić a/k/a "DULE"*, Nr. IT-94-1A [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. sausio 28 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>>.
2. Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 1997 m. gegužės 7 d. nuosprendis byloje *Prokuroras v. Duško Tadić a/k/a "DULE"*, Nr. IT-94-T [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. kovo 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf>>.
3. Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. Apeliacinės instancijos nuosprendis 1999 m. liepos 15d. *Prokuroras v. Duško Tadić a/k/a „Dule“*, Nr. IT-94-1-A [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>>.

4. Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 2000 m. kovo 3 d. sprendimas *Prokuroras v. Tihomir Blaškić*, Nr. IT-95-14-T [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 7 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/blaskic/tjug/en/bla-tj000303e.pdf>>.
5. Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 2001 m. vasario 26 d. sprendimas *Prokuroras v. Dario Kordić ir Mario Čerkez*, Nr. IT-95-14/2-T [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/en/kor-tj010226e.pdf>.
6. Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 2005 m. sausio 31 d. sprendimas *Prokuroras v. Pavle Strugar*, Nr. IT-01-42-T [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/strugar/tjug/en/str-tj050131e.pdf>>.
7. Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai. 2013 m. gegužės 29 d. sprendimas *Prokuroras v. Prlic, Stojic, Praljak, Petkovic, Coric ir Pusic*, Nr. IT-04-74-T [interaktyvus; žiūrėta 2018 m. vasario 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/x/cases/prlic/tjug/en/130529-1.pdf>>.

Kiti dokumentai:

1. Tarptautinis specialiai saugomų kultūros vertybių sąrašas [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Register2015EN.pdf>>.
2. Lietuvos Respublikos 2011 m. ataskaita apie 1970 m. UNESCO Nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvencijos nuostatų įgyvendinimą [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/lithuania_2010-11natrep_1970_en.pdf>.

SANTRAUKA

Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu teisinis reguliavimas

Magistro darbo tema – kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu teisinis reguliavimas. Darbo tyrimo objektą sudaro kultūros vertybių sampratos analizė, išskirtinį dėmesį skiriant tarptautinės humanitarinės teisės šaltiniams, užtikrinantiems kultūros vertybių apsaugą. Taip pat esminiai ir su šiomis kategorijomis susiję klausimai: kokios apimties apsauga įtvirtinta tarptautiniu teisiniu reguliavimu? Kokios teisinės priemonės yra veiksmingiausios? Kaip tarptautiniai baudžiamieji tribunolai sprendžia tarptautinės baudžiamosios atsakomybės klausimus už kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu pažeidimus?

Pirmoje dalyje atskleidžiama kultūros vertybės samprata. Šioje dalyje siekiama analitiškai įvertinti skirtingose tarptautinėse sutartyse įtvirtintą kultūros vertybės sampratą, taip pat pateikiamas skirtingų požiūrių į kultūros vertybes – kultūrinio nacionalizmo ir kultūrinio internacionalizmo – lyginamasis vertinimas.

Antroje dalyje analizuojama kultūros vertybėms užtikrinama apsauga, kritiškai vertinant bendrąją, specialiąją, sustiprintą apsaugą bei identifikuojant priežastis, lemiančias skirtingos apsaugos taikymą. Taip pat nagrinėjami atvejai, kada tarptautinėmis sutartimis garantuojama apsauga gali būti netaikytina.

Trečioje dalyje atliekamas atskirų teisinių priemonių, skirtų kultūros vertybių apsaugai, tyrimas. Šioje dalyje analizuojamas kultūros vertybių ženklėjimas skiriamaisiais simboliais, jų transportavimo ir grąžinimo reguliavimas, instituciniai mechanizmai bei tarptautiniai baudžiamieji tribunolai, kaip priemonės ginančios kultūros vertybes. Visos teisinės priemonės nagrinėjamos identifikuojant jų praktinio veikimo probleminius aspektus, be to, dėmesys skiriamas tarptautinių tribunolų formuojamiems teisiniams precedentams.

Ketvirtoje dalyje aiškinamasi su kokiais iššūkiais susiduria dabartinis kultūros vertybių apsaugos teisinis reguliavimas. Mėginama nustatyti, ar teisinis reguliavimas yra pajėgus kovoti su sparčiai augančia nelegalia prekyba kultūros vertybėmis, analizuojama galimybė taikyti tarptautinę baudžiamąją atsakomybę nevalstybiniais subjektams už kultūros vertybių niokojimą ir gadinimą bei identifikuojamos galimos egzistuojančio teisinio reguliavimo neefektyvumo priežastys.

SUMMARY

Legal Regulation of the Protection of Cultural Heritage during Armed Conflict

The master's thesis reveals a comprehensive analysis of cultural property concept, by focusing on the legal protection given by international humanitarian law. Moreover, the work tackles the main questions related to cultural property protection, such as: what is the scope of the legal protection granted for the cultural property by the main international conventions? What are the most effective legal measures combating destruction of cultural objects? How do the international criminal tribunals shape the concept of criminal responsibility for all kinds of damage made to historic and archeological monuments?

The first chapter of the thesis presents concept of cultural property. This part of the paper is focused on analytical evaluation of definition established by different international conventions. Furthermore, this part provides comparative evaluation of two different attitudes towards cultural property category – cultural nationalism and cultural internationalism.

Next chapter displays legal protection system dedicated to cultural property, by critically assessing general, special and enhanced protection, identifying reasons causing application of different level protection. Also, addressing situations when the legal protection may be waived.

In the third chapter reference is made to the separate legal measures ensuring protection of cultural property in the event of armed conflict. This chapter analyses cultural property marking, transportation and restitution system, international institutional bodies combating all forms of cultural property destruction and international criminal tribunals as a mean to protect cultural property. All legal measures are assessed by identifying occurring practical obstacles, special attention is given to precedents of criminal tribunals.

The last chapter addresses the main challenges that current legal regulation of protection of cultural property is facing. It gives overview whether the legal regime is capable of combating the evolving issue of illicit traffic of cultural property, also tackles application of international criminal responsibility to non-state actors and identifies possible reasons of current legal legislation inefficiency.